

TÜRKİYE'DE GÖÇ BAĞLAMINDA ÇOCUKLAR İÇİN VESAYET SİSTEMİNE DAİR DEĞERLENDİRME RAPORU

Avrupa Birliği ile birlikte ortak
finanse edilmektedir

AVRUPA BİRLİĞİ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte
ortak finanse edilmekte ve
uygulanmaktadır

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazara aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Metnin bütünlüğünün korunması, yapılan alıntının bağlam dışı kullanılmaması, eksik bilgi verilmemesi veya metnin niteliği, kapsamı veya bağlamı açısından okuyucunun yanlış yönlendirilmemesi kaydıyla ve ticari amaca yönelik olarak kullanılmaması şartıyla (500 kelimeye kadar) alıntı yapılabilir. Kaynak metin "© Avrupa Konseyi, 2024" ibaresi ile birlikte mutlaka belirtilmelidir. Belgenin tamamının ya da belirli kısımlarının çoğaltılması/çevirisi ile ilgili diğer her türlü talep için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğü ile irtibata geçilmelidir (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int).

Bu belge ile ilgili diğer yazışmalar için Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France, Tel. +33 (0)3 88 41 20 00 E-mail: Horizontal.Facility@coe.int ile irtibata geçilmelidir.

Tasarım ve baskı : Epa-Mat Basım Yayın Promosyon San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kapak fotoğrafı: © Shutterstock

© Avrupa Konseyi, Eylül 2024. Tüm hakları saklıdır. Lisans sahibi belirli koşullar altında Avrupa Birliği'dir.

TÜRKİYE'DE GÖÇ BAĞLAMINDA ÇOCUKLAR İÇİN VESAYET SİSTEMİNE DAİR DEĞERLENDİRME RAPORU

Eylül 2024

İçindekiler

Kısaltmalar	5
Tanımlar	6
Giriş	9
Bölüm 1. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar İçin	
Kamu Vesayeti Sisteminin Standartları	10
1.1. Kamu Vesayeti Sistemine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler	10
1.2. Etkili bir Vesayet Sistemine İlişkin Standartlar	12
Bölüm 2. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklar İçin	
Türk Kamu Vesayeti Sisteminin Değerlendirmesi	21
2.1. Kamu Vesayeti Sistemine İlişkin Ulusal Mevzuat	22
2.2. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar Bakımından Türk Kamu Vesayet Sistemine İlişkin Mevcut Durum	24
2.2.1. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocukların Haklarının Vasilik Yolu ile Korunmasına İlişkin Düzenlemeler	24
2.2.2. Vesayet Sisteminin Genel Çerçevesi ve Etkili Olmasını Sağlayacak Önlemlere Dair Düzenlemeler	28
2.2.3. Vesayet Sistemine İlişkin Kurumsal Yapı ve Vesayet Makamı	30
2.2.4. Vasilerin Sahip Olması Gereken Özelliklere Dair Düzenlemeler	33
2.2.5. Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Gecikmeksizin Vasi Atanmasını Sağlayıcı Düzenlemeler	35
2.2.6. Vasilerin Yasal Sorumlulukları ve Görevlerine İlişkin Düzenlemeler	43
2.2.7. Vesayet Süreci ve Vasinin İşlemleri ile İlgili Şikayet Mekanizmasına ve Çocuğun Adalet ve Kanun Yollarına Erişimine Dair Düzenlemeler	44
2.2.8. İlgili Kişi ve Kuruluşlar ile Vasiler Arasında İşbirliği ve Koordinasyonu Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler	45
2.2.9. Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocukların Aile Birleşiminin Sağlanması İçin Uluslararası İşbirliğini Temin Etmeye Yönelik Düzenlemeler	45
Bölüm 3.	
Öneri 1: Vesayet Makamının Yapısı Hakkında Bir Model Tercih Edilmesi	48
Öneri 2: Vesayet Makamı ile Birlikte Vasilerin de Tarafsızlık ve Bağımsızlığının Yasal Güvence Altına Alınması	49
Öneri 3: Vasi veya Kayyım Olarak Atanacak Kişilerin İstihdamı ve Mesleki Standartları Hakkında Düzenleme Yapılması	49
Öneri 4: Kayyımlık Müessesinin Çocukların Veli veya Vasiye Karşı Temsil İhtiyacı Dikkate Alınarak Tekrar Düzenlenmesi	50
Öneri 5: Vesayet ve Kayyımlık Kurumlarının Çocuk Koruma Sistemi ile Bağının Açıkça Düzenlenmesi	50

Öneri 6: Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Korunması ve Vesayet Altına Alınmasında Uygulanacak Esas ve Usullerin Ayrıca Düzenlenmesi	50
Öneri 7: Vasi ile Çocuk ve Bakım Veren Arasındaki İşbirliğini Arttırıcı Tedbirlerin Alınması	51
Öneri 8: Çocuğun Yararına Önceliğin Verilmesi İlkesinin Düzenlenmesi	51
Öneri 9: Çocuğun Görüşünün Alınması İlkesinin Düzenlenmesi	51
Öneri 10: Ulusal ve Uluslararası İşbirliği Mekanizmalarının Düzenlenmesi	51
Öneri 11: Vasinin Bakım Veren Olmaması Halinde Çocuğa Erişim Zorluğunun Aşılması İçin Çocuk Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi	51

Kısaltmalar

AB	▶ Avrupa Birliği
AİHS	▶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	▶ Birleşmiş Milletler
ÇHS	▶ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
TMK	▶ Türk Medeni Kanunu
ÇKK	▶ Çocuk Koruma Kanunu
SHK	▶ Sosyal Hizmetler Kanunu
TMK	▶ Türk Medeni Kanunu
TMKT	▶ Türk Medeni Kanunu'nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük

Tanımlar

Adli destek görevlisi¹	► Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ile adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlükleri bünyesinde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı olarak çalışanlar.
Aile birliği hakkı²	► Bir ailenin birlikte yaşama hakkı, toplumun temel birimi olarak saygı görme, korunma, yardım ve destek alma hakkı.
Aile üyeleri³	► Başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin eşi, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğu.
Ailesinden ayrı düşmüş çocuk¹²	► Yanında bir yetişkin olsa bile anne-babasından, daha önceki yasal veya geleneksel bakıcılarından ayrılmış/ayrı düşmüş çocuk.
Ana / birincil / esas başvuru sahibi²	► Göç bağlamında, mülteci veya diğer göçmen statüsü için başvuru yapan kişi.
Bakmakla yükümlü olunan kişiler²	► Genel kullanımında, destek için bir başkasına bağlı olan kişi. Göç bağlamında, eş ve reşit olmayan çocuklar, eş ekonomik olarak bağımlı olmasa da, genellikle 'bakmakla yükümlü olunan kişiler'.
Bekletme / kabul merkezi²	► Düzensiz durumdaki sığınmacı veya göçmenlerin statüleri belirlenirken, kabul eden ülkeye varır varmaz bekletildikleri tesis.
Çocuk³	► Henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi.
Çocuk evlat edinme²	► Bir çocukla ilgili doğal ebeveynlerin hak ve ödevlerinin sona erdirilmesine ve benzeri hak ve ödevlerin evlat edinen ebeveynlerce üstlenilmesine ilişkin yasal süreç.
Çocuk evlat edinme (uluslararası)²	► Yabancı bir ülkeden bir çocuğun evlat edinilmesi; çocuğun menşe ülkesinden ayrılarak ve evlat edinen ailenin ülkesine giderek yer değiştirmesi.
Çocuk işçiliği⁵	► Çocuğun eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılması.
Çocuk ticareti⁵	► Çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması.
Denetim altına alma kararı⁶	► (a) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkındaki kararın amacına ulaşmasını ve çocuğa etkili bir koruma ve gözetim hizmeti sunulmasını sağlamak üzere kararların yerine getirilmesinin izlenmesi ve denetlenmesini, (b) kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuk hakkında mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim planı doğrultusunda suça sürüklenen çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli uygulama.
Denetim görevlisi⁶	► Denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinde kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmenler.
Doğum belgesi²	► Bir kişinin ne zaman ve nerede doğduğu gibi bilgileri içeren ve genellikle kamu makamları ya da dini merciler tarafından düzenlenen belge.

En yakın akraba²	► Bir kişiye kan yoluyla en yakın akrabalık ilişkisinde bulunan kişi ya da kişiler.
Ergin⁷	► Kişisel haklarını kendi kullanabilmesi için yasanın gösterdiği on sekiz yaşına gelmiş olan (kimse)
Geçici koruma⁸	► Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara geçici koruma sağlama konusunda geliştirilen düzenleme.
Göçebe²	► Sabit bir yeri veya ikameti olmayan ve genelde su, gıda veya otlak aramak amacıyla bir yerden başka bir yere göç eden birey (genelde bir grubun mensubu).
Göçmen²	► Maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri.
Hassas grup²	► Diğer gruplara kıyasla, çatışma ve kriz zamanlarında ayrımcı uygulamalar, şiddet, doğal ve çevresel felaketler veya ekonomik zorluklarla karşılaşma riski daha yüksek olan herhangi bir grup veya toplumdaki kesimler; çatışma ve kriz dönemlerinde daha fazla risk altında olan (kadınlar, çocuklar veya yaşlılar gibi) toplumsal gruplar ya da kesimler.
İkamet²	► Belirli bir süre için belirli bir yerde yaşama fiili veya gerçeği; ikametgahtan farklı olarak bir kimsenin yaşadığı yer.
İkamet adresi³	► Türkiye’de adres kayıt sisteminde kayıtlı olunan yer.
İkamet izni³	► Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesi.
İkametgah²	► Bir kişinin fiziksel olarak bulunduğu ve vatani olarak gördüğü yer; o an için başka bir yerde ikamet ediyor olsa bile, bir kişinin dönmeyi ve kalmayı düşündüğü gerçek, sabit, asıl ve daimi vatani.
İnsan ticareti²	► Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınması.
İnsani ikamet izni³	► Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 46. maddesindeki koşulları taşıyan kişilere, diğer ikamet izinlerindeki şartlar aranmadan, İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen süreler ile verilen izin.
Kayıt dışı/belgesiz göçmen²	► Uygun belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapan veya ülkede kalan bu ülkenin vatandaşı olmayan kişiler.
Korunma ihtiyacı olan çocuk⁹	► Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk.
Koruyucu tedbir kararı¹⁰	► 6284 sayılı kanun kapsamında şiddet mağdurları hakkında hakim, kolluk görevlileri ve mülki amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları.
Koruyucu ve destekleyici tedbirler⁹	► Çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler.
Küçük²	► İlgili ülkenin kanunlarına göre reşit olmayan, belirli medeni ve siyasi haklarını kullanmaya henüz ehil olmayan kişi.
Muvafakat³	► Hak sahibinin kendisini temsilen yapılan işleri uygun bulması. Yabancıların ikamet izninde başvuru sahibinin temsil yetkisini kullanarak yaptığı işlemlerde, anne veya babadan veya ergin çocuktan alınması öngörülmüştür.

Mülteci²	► Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi.
Önleyici tedbir kararı¹⁰	► 6284 sayılı kanun kapsamında şiddet uygulayanlar hakkında hakim, kolluk görevlileri ve mülki amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları.
Özel ihtiyaç sahibi¹²	► Refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi.
Refakatsiz çocuk³	► Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk.
Sığınmacı²	► Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi.
Sosyal çalışma görevlisi⁹	► Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretimlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları.
Sosyal inceleme⁹	► 5395 sayılı kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini göstermek üzere yaptırılan inceleme.
Tabiiyet²	► Birey ve Devlet arasındaki yasal bağ.
Tedbir planı¹¹	► Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik kapsamında tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda hazırlanan plan.
Vasi²	► Genelde, bir kişinin ehliyetsizliği, maluliyeti veya çocuk olmasından dolayı, kendisinin veya mülkünün bakımını üstlenen, bu konuda kanunen yetkili kılınan kişi.
Vesayet²	► Bir kişinin bakım ve kontrol sorumluluğu.
Yerleşim yeri¹³	► Sürekli kalma niyetiyle oturulan yer, ikametgah.

- 1 ► Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği
- 2 ► IOM Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü
- 3 ► 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
- 4 ► BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 6 no.lu Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Konusunda Genel Yorumu
- 5 ► Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi
- 6 ► Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- 7 ► Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük
- 8 ► Geçici Koruma Yönetmeliği
- 9 ► 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- 10 ► 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
- 11 ► Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
- 12 ► Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler
- 13 ► 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu

Giriş

Bu rapor, 2023-2025 yılları arasında, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından ortaklaşa yürütülen ve göç bağlamında idari gözetim koşullarının iyileştirilmesi ve Avrupa standartları ve uluslararası standartlar doğrultusunda uygun usulü güvencelerin sağlanması konusunda Türkiye'deki yetkilileri desteklemeyi ve çocuklar başta olmak üzere savunmasız/hassas durumdaki kişilerin tespiti, korunması ve sevkine ilişkin güvencelerin güçlendirilmesini amaçlayan "Türkiye'de Göç Bağlamında İnsan Haklarının Korunmasının Güçlendirilmesi" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı göç eden çocukların yasal temsilci ihtiyaçlarının karşılanmasına dair Türk hukukundaki durumu tespit etmektir.

Çocuklar, bakım ve gözetim ihtiyaçları ve fiil ehliyetlerinin sınırlandırılmış olması sebebiyle bir yasal temsilciye ihtiyaç duyarlar.

Çocuk, öncelikle anne ve babasının velayeti altındadır. Çocuğun gözetilmesi ve yetiştirilmesi sorumluluğu hem uluslararası hukuk hem de iç hukukta öncelikle anne ve babaya verilmiştir. Bu aynı zamanda devletler tarafından korunması gereken bir ilişkidir. Devletin çocuğu koruma yükümlülüğünün birinci basamağı da çocuğun anne-babasının yanında korunması ve zorunluluk olmadıkça onlardan ayrılmamasını temin etmek için gerekli tedbirleri almaya ilişkindir (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi md.18). Bu kapsamda velinin hayatta ve çocuğa bakım verebilir durumda olup olmaması, yasal temsilci ihtiyacını belirlemek bakımından önem ifade eder.

Göç, özellikle yerinden edilme sonucunda gerçekleştiğinde çocukları her zamankinden daha kırılgan ve risklere açık hale getirmesi nedeniyle çocuk koruma sistemleri açısından özel bir duruma işaret etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan çocukların ülkeye giriş, çıkışlarında ve ülkede bulundukları süre içerisinde bizzat yasal temsilcilerinin refakatinde veya onların etkin kontrolündeki yetişkinlerin refakatinde olup olmadıklarını kontrol etmek, hem çocuğun anne-babası ve ona bakım veren kimseler ile ilişkisinin korunması hakkının hem de çocukların kaçırılma ve insan ticaretine maruz kalma gibi riskler başta olmak üzere ihmal ve istismardan korunmasının bir gereğidir. Çocuğun velisinin olup olmaması, velinin çocuğun yararını koruyacak işlemleri yürütme olanağına sahip olup olmamasına bakılarak korunması için gereken tedbirlerin alınması ve çocuğa bir vasi veya kayyım tayin edilmesi çocuğun bulunduğu veya başvuruda bulunduğu ülke devletinin görevlerindendir.

Raporun amacı çerçevesinde birinci bölümde öncelikle göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için kamu vesayetine dair uluslararası düzenlemeler incelenmiş ve etkili bir vesayet sistemine ilişkin standartlar sunulmuştur. Raporun ikinci bölümünde, kamu vesayeti sistemini ilgilendiren ulusal mevzuat çerçevesi özetlenmiş ve Türk kamu vesayet sistemine dair mevcut durum bu mevzuat ile birinci bölümde ele alınan standartlar rehberliğinde değerlendirilmiştir. Raporun üçüncü ve son bölümünde ise ikinci bölümde yapılan değerlendirmeler göz önüne alınarak Türk kamu vesayeti sisteminin standartlara uygun ve etkili şekilde işleyebilmesinin sağlanması için öneriler paylaşılmıştır.

Bölüm 1. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar İçin Kamu Vesayeti Sisteminin Standartları

1.1. Kamu Vesayeti Sistemine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Göç halindeki refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların korunması sorumluluğu konusu Avrupa Birliği Antlaşması¹ (md.3/3), Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (md.24) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (ÇHS)² (md.18-20, 32-39) ile iki ek protokolünde³ yer alan genel hükümler rehberliğinde aşağıdaki dayanak metinler esas alınarak düzenlenmektedir:

- Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (Lahey Sözleşmesi)⁴
- Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme⁵
- Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi⁶
- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi⁷
- Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması (Lanzarote) Sözleşmesi⁸
- Uluslararası Çocuk Kaçırımların Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşmesi⁹
- Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi¹⁰

Bu sözleşmelere ek olarak, çocukların korunmasında vesayet sisteminin kullanılmasına dair özel düzenlemelerin yer aldığı aşağıdaki Avrupa Birliği düzenlemeleri (tüzük ve direktifler) de referans metinler olarak kabul edilir:

- Avrupa Birliği İnsan Ticaretiyle Mücadele Direktifi (md.14-16)¹¹
-

1 Avrupa Birliği Antlaşması (2010)

2 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1989) - RG: 27.01.1995 / 22184

3 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol (2000) - (RG: 21.10.2003 / 25266) ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol (2000) - RG: 14.05.2002 / 24755

4 Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (1996) - RG: 05.05.2016 / 29703

5 Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme (1961) - RG: 12.01.1977 / 15817

6 Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (1980) - RG: 08.08.1999 / 23780

7 Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (2005) - RG:18.02.2016 / 29629

8 Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (2007) - RG: 10.09.2011 / 28050

9 Uluslararası Çocuk Kaçırımların Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme (1980) - RG: 15.02.2000 / 23965

10 Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (2003) - RG: 17.11.2011 / 28155

11 5 Nisan 2011 tarihli ve 2011/36/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

- Çocukların Cinsel İstismarı, Cinsel Sömürüsü Ve Çocuk Pornografisiyle Mücadeleye İlişkin Direktif (md.20,30)¹²
- Suç Mağdurlarının Desteklenmesi Hakkında Avrupa Konseyi Direktifi (md.24)¹³
- Vasıflandırma Direktifi (md.31)¹⁴
- Kabul Koşulları Direktifi (md.2, 24)¹⁵
- Sığınma Prosedürleri Direktifi (md.2, 25)¹⁶
- Dublin Tüzüğü¹⁷

Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen düzenlemelerin tamamı dikkate alınmış, vesayet sisteminin sahip olması gereken standartlar (bkz. Bölüm 1.2) (1) Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (Lahey Sözleşmesi) ile birlikte (2) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Göç Bağlamında Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklar İçin Etkili Vesayet Konusunda Tavsiye Kararı (Rec (2019)11)¹⁸ ve (3) BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 6 no.lu Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Konusunda Genel Yorumu'ndan (ÇHK Genel Yorum 6)¹⁹ yararlanılarak hazırlanmıştır.

Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (Lahey Sözleşmesi)'nin amacı, çocukların vatandaşı oldukları ülke dışına çıktıklarında korunması ile ilgili süreçlerde devletlerin yetkisi ve uygulanacak hukuk bakımından çatışmaları önlemek ve bundan kaynaklanacak boşluk ve gecikmelerden zarar görmemelerini sağlamaktır. Sözleşme aşağıdaki hususları düzenlemektedir:

- Çocuğun kişiliğinin ve malvarlığının korunması konusunda yetkili devlet
- Uygulanacak hukuk
- Koruma tedbirlerinin tanıma ve tenfiz işlemleri
- Devletler arası işbirliğini yolları

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Göç Bağlamında Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklar İçin Etkili Vesayet Konusunda Tavsiye Kararı (Rec (2019)11) ise aşağıdakileri amaçlamaktadır:

- Devletlere, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara karşı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere yürütecekleri politikalara geliştirme çalışmalarında rehberlik etmek.
- Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklarla ilgili olarak devletlerin birbirinden farklı uygulamaları olsa da çocukların yararına önceliğin verilmesini sağlayacak bir ortak çerçeve geliştirmek ve bu kapsamda standartların oluşturulması ve uygulanmasına rehberlik etmek.
- Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların göç sırasında haklarının korunması ve çocuklara uygulanacak göç politikalarının hak temelli olmasını sağlamak üzere vasilikle ilgili sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılmasını teşvik etmek.

Tavsiye Kararı ile üye devletlerden, göç halindeki refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların vesayet altına alınmasını temin etmek üzere yeterli yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve politikalar oluşturmaları istenmektedir (Rec (2019) 11 md.2).

12 13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/93/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

13 25 Ekim 2012 tarihli ve 2012/29/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

14 13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/95/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

15 26 Haziran 2013 tarihli ve 2013/33/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

16 26 Haziran 2013 tarihli ve 2013/32/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

17 29 Haziran 2013 tarihli ve 2013/604/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Regülasyonu

18 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Göç Bağlamında Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklar İçin Etkili Vasilik Konusunda Tavsiye Kararı (Rec (2019)11)

19 BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 6 no.lu Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Konusunda Genel Yorumu

BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 6 no.lu Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Konusunda Genel Yorumu (ÇHK Genel Yorum 6) "refakatsiz ve ayrılmış çocukların özellikle güç koşullarına dikkat çekmek; bu konumdaki çocukların haklarına sahip olup bu haklarından yararlanabilmeleri için yapılacak çalışmalarda devletlerin ve diğer aktörlerin karşılaştıkları çok yönlü sorunları özetlemek ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin sağladığı genel hukuksal çerçeveyi temel alarak, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi ilkelerine özel atıfla, refakatsiz ve ayrılmış çocukların korunmaları, bakımı ve uygun biçimde gözetilmeleri için kılavuzlar sunmak" amacıyla hazırlanmıştır. Genel Yorum aşağıdaki alanlarda düzenlemeler içerir:

- Uyulması gereken ilkeler.
- Genel ve özel korunma gereksinimlerinin karşılanması amacıyla alınması gereken önlemler.
- Mültecilik işlemlerine başvurma, hukuksal güvenceler ve iltica durumundaki haklar.
- Aile birleşimi, aileye iade ve diğer kalıcı çözüm biçimleri.

1.2. Etkili bir Vesayet Sistemine İlişkin Standartlar

Göç halindeki çocuklar, bulundukları yerden ayrılmakla daha kırılgan hale gelmekte ve özellikle refakatsiz yola çıktıklarında veya yolda ailelerinden ayrı düştiklerinde maruz kalacakları riskler artmaktadır; ve bu riskler, ayrımcılık, ihmal, cinsel istismar, zorla çalıştırma, uyuşturucu kaçakçılığı, çocuk ticareti, çocuk kaçırma, çocuk evliliği, diğer şiddet türlerine maruz kalma gibi ağır risklerdir.

Devletler topraklarında bulunan bütün çocukların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan aynı sosyal korumadan yararlanmalarını sağlamakla yükümlüdür (ÇHS md.2; BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi md.25)²⁰. Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenziz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (Lahey Sözleşmesi) de genel olarak çocuğun korunması konusunda çocuğun mutlak meskeninin bulunduğu devletin adli ve idari makamlarını yetkili kabul etmekle birlikte (md.5), mülteci ve ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar nedeniyle yerlerinden edilmiş çocuklar bakımından mutlak mesken şartı aramaksızın çocuğun bulunduğu yer devlet makamlarını yetkili kabul eder (md.6). Bu görev çocuğun haksız bir şekilde yerinin değiştirilmesinden veya alıkonulmasından sonra çocuk mutlak mesken edininceye kadar da devam eder (md.7). Bu kapsamda çocuğun bulunduğu yer devleti aşağıdaki alanlarda gereken tedbirleri almakla yetkilidir (md.3):

- Velayet sorumluluğunun niteliği, kullanımı, sonlandırılması veya kısıtlanmasının yanı sıra başkasına devri.
- Çocuğun kişiliğinin korunmasına yönelik haklar dahil olmak üzere velayet hakkı ve özellikle çocuğun yerleşim yerini belirleme hakkı yanı sıra, çocuğun belirli bir zaman dilimi için mutlak meskeninden başka bir yere götürülmesi hakkını da içeren erişim hakları.
- Vasilik, kayyımlik ve benzer kurumlar.
- Çocuğun kişiliğini ve mallarını koruması altına alan, çocuğu temsil eden veya çocuğa yardımcı olan kişi ya da kurumun belirlenmesi ve söz konusu kişi ya da kurumun işlevleri.
- Çocuğun koruyucu aile yanına veya bir bakım kurumuna yerleştirilmesi ya da bakımının kafala (sponsorluk) veya benzer bir kurum tarafından sağlanması.
- Çocuğun, korunması altında bulunduğu kişi tarafından yerine getirilen bakımının, yetkili kamu kurumunca denetlenmesi.
- Çocuğun mallarının idaresi, korunması veya elden çıkarılması.

Devlet bu tedbirleri alırken kendi hukukunu uygulama yetkisine sahiptir. Ancak çocuğun kişiliğinin ya da mallarının korunması gerektirdiği ölçüde istisnai olarak, duruma ilişkin somut bağlantısı bulunan diğer devletin hukuku da uygulanabilir veya dikkate alınabilir (Lahey Sözleşmesi md.15).

Göç halindeki refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuklar bakımından öncelikli koruma ihtiyacı bir yetişkin gözetimi sağlamak olduğu için devletlerin, topraklarındaki çocukları koruma yükümlülüğü kapsamında sağlaması gereken temel hizmetlerden biri de kamu vesayetidir.

²⁰ Bu konuda örnek AİHM kararı için: AİHM, *Rahimi / Yunanistan*, no. 8687/08, 5 Nisan 2011.

Vesayet sisteminin amacı; refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara onları temsil etmek desteklemek üzere atanacak vasiler eliyle çocukların haklarının korunmasını, geliştirilmesini ve yüksek yararlarının güvence altına almasını ve bu çocukların özel ihtiyaçlarının ve içinde bulundukları koşulların dikkate alınmasını sağlamaktır (Rec (2019) 11 md.1).

Vesayet sistemin etkili olmasını sağlamak için kime, hangi özellikte vasi atanacağını ve sistemin nasıl işleyeceğinin ayrıntıları ile düzenlenmesi gerekmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin konu ile ilgili tavsiye kararı (Rec (2019)11), bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik temel ilkeleri belirlemektedir. Bu bölümde Avrupa Konseyi tarafından belirlenmiş bu temel ilkeler ve bir önceki bölümde yer alan diğer uluslararası düzenlemeler esas alınarak, etkili bir vesayet sistemine ilişkin dokuz standart sunulmaktadır.

(1) Göç halindeki refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların haklarının vasilik yolu ile korunmasını sağlayacak bir sistem kurulmalıdır.

Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların korunmasında vesayet sistemi vazgeçilmez bir unsurdur (Rec (2019) 11 İlke 1 ve 2).

Refakatsiz çocuk, bir devletin topraklarına, kanunen veya ilgili devletin uygulaması gereği kendisinden sorumlu bir yetişkin tarafından refakat edilmeden gelen veya ilgili devletin topraklarına girdikten sonra refakatsiz kalan ve reşit olmayan kişiyi ifade eder (Vasıflandırma Yönetmeliği md.2/l).²¹

Bu kapsamda öncelikle refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş her çocuk için aşağıdaki **iki koruyucu hizmetin bir hak olarak tanınması** gerekir:

- a. Ülkenin yetkili makamları ve organları tarafından sağlanan özel koruma ve yardım hizmetleri.
- b. Bir vasinin destek ve yardımı.

Vesayet sisteminin çocuklarla ilgili uluslararası insan hakları yükümlülüklerini dikkate alması ve bunlara uygun olması da beklenmektedir. Burada öncelikle akla gelecek olan düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'dir. Vesayet uygulamaları kişi özgürlüklerine müdahale edici özelliği nedeniyle adil yargılanma hakkına saygılı olmalı ve vesayet kararı tarafsız ve bağımsız bir yargı yerince verilmelidir ve/veya denetlenmelidir. Aynı zamanda refakatsiz çocuklar vesayet ile ilgili işlemler sırasında yargılamayı anlama, görüşlerini ifade etme, süreç hakkında bilgi edinme, hukuki yardımdan yararlanma, karara itiraz etme olanağına sahip olmalıdırlar (AİHS md.6). Özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin AİHS 5.madde, özel ve aile yaşamına saygı hakkını düzenleyen AİHS 8.madde, eğitim hakkına ilişkin AİHS 1 no.lu ek protokol 2.madde gibi düzenlemeler uluslararası insan hakları yükümlülükleri kapsamında dikkate alınmalıdır.²² Dikkate alınması gereken bir diğer sözleşme de BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (ÇHS)'dir. Çocuk haklarının korunması bakımından ayrımcılık yasağı ÇHS'de de yer alır. Aynı zamanda yine ÇHS'de yer alan anne-babadan ayrılmama, gerektiğinde anne-babaya karşı korunma gibi haklar da vesayet uygulamalarında dikkate alınmalıdır.

(2) Vesayet sisteminin genel çerçevesi ve etkili olmasını sağlayacak önlemler belirlenmiş olmalıdır.

Vesayet sistemi ülkelere göre farklılık göstereceğinden bazı kritik özellikler bakımından bütün ülkelerde benzer bir korumanın sağlanması için bir çerçeve oluşturulmalıdır (Rec (2019) 11 İlke 2).

Bu kapsamda devletlerin aşağıdakileri sağlayacak şekilde **vesayete ilişkin kapsamlı bir yasaya, politikaya ve idari düzenlemelere sahip olması** gerekir:

- Çocukların bilgi edinmelerini ve sürecin her aşamasında görüşlerini ifade etmelerini ve bunların dikkate alınmasını sağlayıcı usuller belirlenmiş olmalıdır.
- Vasiler ile refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklarla ilgili sorumluluğu olan kişi ve kurumlar (bakıcılar, çocuğun yasal temsilcileri, eğitim görevlileri, sosyal hizmet uzmanları, sağlık çalışanları, kabul merkezi yöneticileri, kolluk kuvvetleri, adli makamlar, göç makamları, mağdur destek hizmetleri, toplum hizmetleri gibi) arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak mekanizmalar bulunmalı ve vasiler bu mekanizmaları işletme konusunda yetkilendirilmiş olmalıdır.

²¹ 13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/95/EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

²² Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi (2014) "Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı", sf.213

- Uluslararası düzeyde kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak mekanizmalar bulunmalıdır.
- Verilerin korunmasını ve gerektiğinde gizliliğini sağlayacak düzenlemeler bulunmalıdır.
- Hak ihlallerinde çocukların kolaylıkla şikayet mekanizmaları ve hukuk yollarına erişimi sağlanmalıdır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin konu ile ilgili tavsiye kararında (Rec (2019) 11 İlke 2) açıkça vasilerin çalışma biçimlerine dair bir hüküm olmamakla birlikte, bir meslek olarak vasilikten ve vasilerin işe alınmasından söz edilmesi, vasilik yapacak kişilerin bunu bir iş olarak yapmalarının öngörüldüğünü göstermektedir. Bu çerçevede, **vasilerin nitelikli ve güvenilir olması** için aşağıdakileri içerecek şekilde gerekli tedbirlerin alınması beklenmektedir:

- Mesleki standartların, hak ve görevlerin yazılı olması.
- Vasilik yapacak kişilerin belirlenmesi, işe alınmaları ve atanmalarına ilişkin prosedürlerinin belli olması.
- Vasiler sicilinin bulunması.
- Vasilerin sahip olması gereken becerilerin ve bu becerileri kazandırıcı eğitimlerin belirlenmiş olması.
- Vesayet makamı tarafından vasilerin izlenmesi, denetlenmesi ve gözetiminin sağlanması; ayrıca tüm vesayet sisteminin bağımsız denetim de dahil olmak üzere denetimini sağlayacak, düzenli aralıklarla izleme ve çocuklara danışma unsurlarının da yer aldığı bir sistemin kurulması.

Vasinin seçilmesi, atanması, değiştirilmesi ve vesayetin sona erdirilmesine ilişkin koşullar ve usuller; aşağıdaki unsurların dikkate alınmasını da içerecek biçimde **kanunla düzenlenmiş ve yargı denetimine tabi olmalıdır**:

- Çocukların menşe ülkeleri dışındayken içinde bulundukları özel kırılganlık durumları
- Çocukların özel koşulları
- Çocukların ek koruma ve yardıma ihtiyaç duymalarına neden olan faktörler
- Çocukların dinlenilme hakkı
- Çocukların yüksek yararı
- Çocukların istikrar ve süreklilik ihtiyacı

(3) Vesayet sisteminin etkili olabilmesi için kurumsal önlemler alınmalı ve bağımsız vesayet makamı olmalıdır.

Vesayet sisteminde aşağıdaki sorumluluklara sahip **yetkili bir makam olması** gerekir (Rec (2019) 11 İlke 6):

- Vasi sicillerinin tutulmasını sağlamak.
- Vasilerin işe alınması, incelenmesi, eğitilmesi ve denetlenmesine yönelik işlerin yürütülmesi sağlamak.
- Çocuk koruma politikalarının vesayet sistemine dahil edilmesini sağlamak.
- Vasiler ve çocuklar için vesayet sürecindeki prosedürleri, destek tedbirlerini (ilk ve sürekli destek ve yardımların tamamı) ve hizmetleri belirlemek.
- Vasilerin gerekli mesleki standartları taşımaları ve görevleri ile ilgili bilgi ve becerileri geliştirmelerini sağlamak için eğitim ve güçlendirme çalışmalarını planlamak ve yürütmek.
- Kaybolan veya istismar, insan ticareti veya sömürüye maruz kalan çocuk vakalarının bildirilmesi ve kaydedilmesi için vasilik sistemi ile uyumlu usul ve süreçleri belirlemek.

- Çocuk dostu bilgilendirme materyalleri oluşturmak.

Vesayet sisteminde yetkili makam belirlenirken vesayet altına alınacak çocukların çıkarlarıyla herhangi bir çatışmanın olmasını önleme amacı dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda, yetkili makam çocukla ilgili sorumlulukları olan diğer kurumların yönetimlerinden **bağımsız** olmalıdır. Yetkili makamın işlevlerini yerine getirip getirmede **denetlenmelidir**.

Yetkili makam vesayeti altındaki çocuklar ile ilgili vesayet sürecindeki her tür kaydın yer aldığı bir dosya tutmalı ve buradaki **bilgilerin gizliliğini güvence altına almalıdır**. Tutulacak kayıtlar yargılama ve şikayet süreçlerinde kanıt sağlayacak nitelikte olmalı; gizliliği uluslararası standartlara uygun şekilde sağlanmalıdır.

(4) Vesayet sistemine yeterli kaynak ayrılmalı, vasilerin kalifiye olması ve görevleri boyunca desteklenmeleri sağlanmalıdır.

Devletler, vasilik işlemlerinin etkili olarak sürdürülebilmesi için vesayet makamına **yeterli mali kaynak, insan kaynağı ve teknik olanak** sağlamalıdır (Rec (2019) 11 İlke 7). Bu kapsamda öncelikle vesayet altındaki çocuk sayısı, bu çocukların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlar için ayrılan kaynaklara ilişkin **düzenli olarak veri toplanması** ve vesayet tedbirlerinin bu kapsamda gözden geçirilmesi beklenmektedir.

Vesayet makamının personelinin gizlilik ile ilgili kurallara uygunluk dahil olmak üzere yüksek **mesleki standartlara** ve bu kapsamda dürüstlüğü ve **gerekli becerilere** sahip olmasını sağlayacak usullerin de belirlenmiş olması gerekir. Bu çerçevede vesayet makamları, vasilerin aşağıdaki alanlarda **bilgi ve uzmanlığa** sahip olmasını sağlayacak olanaklara sahip olmalıdır:

- Çocukları özel ve kültürel ihtiyaçlarını dikkate alma
- Çocuk gelişimi
- Çocuk hakları
- Çocuk refahı
- Çocuk koruma sistemi ve mevcut hizmetler

(5) Yasalar ve idari düzenlemeler refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara gecikmeksizin vasi atanmasını sağlayıcı nitelikte olmalıdır.

Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların derhal bir vasi korumasına erişmesi ve ihtiyacın devam ettiği sürece bu koruma kapsamında kalmasının sağlanması gerekir (Rec (2019) 11 İlke 3; Kabul Koşulları Direktifi md.24; Sığınma Prosedürleri Direktifi md.25; ÇHK Genel Yorum 6 md.33).

Göç halindeki çocuklarla ilgili vesayet sistemi düzenlenirken aşağıdaki **güvenceler** sağlanmış olmalıdır:

- Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara, göçmenlik statüsüne bakılmaksızın vasi tayin edilmelidir.
- Vasi tayininin, çocuğun refakatsiz veya ailesinden ayrı düştüğü fark edildiği anda gecikmeksizin yapılmasını sağlayacak bir usul benimsenmelidir. Eğer bir gecikme ihtimali var ise bu süre zarfında etkili biçimde korunması için sistemde herhangi bir boşluk olmaması sağlanmalıdır.
- Vasi çocuğa reşit oluncaya kadar destek sağlayacak biçimde atanmalıdır. Vasinin görevi, vasilik devredilene, çocuğun ebeveyni sorumluluğunu yerine getirene veya çocuk reşit hale gelinceye kadar sürmelidir.
- 18 yaşını doldurduktan sonra da bir geçiş dönemi belirlenmeli ve vesayet veya başka bir destek sistemi ile destek sürdürülmelidir.
- Bir kişinin çocuk olup olmadığı konusunda belirsizlik varsa belirleninceye kadar çocuk gibi muamele görmesi güvence altına alınmalıdır.

Vasi tayini sırasında çocuğa aşağıdaki **olanaklar** tanınmalıdır:

- Bilgilendirilme.

- Tercüman ve kültürel arabulucunun yardımından yararlanma.
- Yaşı ve olgunluğu düzeyi ve gelişen kapasitesine uygun olarak görüş bildirme.
- Vasinin değiştirilmesini talep etme.

(6) Vasilerin yasal sorumlulukları ve görevleri vasileri güçlendirici nitelikte olmalıdır.

Şekil-1. Vasinin Görevleri²³

Vasilerin çocuğun yüksek yararını koruma, refahını sağlama ve yasal temsil ile çocuğun sınırlı hukuki ehliyetini tamamlama temeline dayanan (Şekil-1) **görev, rol ve sorumlulukları**²⁴ yasa ile aşağıdakileri kapsayacak biçimde düzenlenmelidir (Rec (2019) 11 İlke 4):

- Çocuğu hakları konusunda bilgilendirmek ve haklarını almalarını sağlamak.
- Çocuğun haklarını ve yararını korumak, her tür işlemde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve göç sürecinde çocuğun yüksek yararına olacak kalıcı bir çözümün belirlenmesine yardımcı olmak.
- Çocuğa yardımcı olmak ve desteklemek.
- Çocuğun aile bağlarını sürdürmesine destek olmak.
- Uygun barınma ve maddi yardım da dahil olmak üzere yeterli yaşam standardı sağlanması için gerekli işlemleri yürütmek.
- Çocuğun sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak.
- Çocuğun eğitim ve öğretim hizmetlerine erişimini sağlamak.

²³ Kaynak: European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.22

²⁴ Vasilerin görevlerine dair daha detaylı bilgi için: European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.67-110

- Çocuğun sınırlandırılmış ehliyetini tamamlamak ve onu idari ve adli işlemlerde temsil etmek. Tazminat ve eski hale iade davaları, medeni hukuk davaları, ceza davaları ve polis soruşturmaları sırasında çocuğa refakat etmek.
- Avukata erişimini desteklemek.
- Çocuğun şiddet, istismar, ihmal veya sömürüye maruz kaldığı durumlarda yetkili çocuk koruma sistemini bilgilendirmek, uygun koruma ve bakımın sağlanmasını talep etmek ve/veya bunların yapılmasını kolaylaştırmak.
- Kayıp çocuk vakalarını bildirmek.
- Çocuğun karar alma süreçlerine erişimini, katılımını sağlamak.
- Çocuğun mal varlığını yönetmek.
- Çocuk ile ona karşı sorumlulukları olan yetkililer, kurumlar ve bireyler arasında bağlantı görevi görmek ve bu kurumlarla işbirliği yapmak.
- Göç süreci ile ilgili;
 - İkamet izinleri için prosedürleri takip etmek,
 - Uluslararası koruma prosedürlerini takip etmek,
 - Geri dönüş ve iade süreçlerini yürütmek,
 - Kabul eden ülkeye entegrasyon çalışmalarını yürütmek.
- Aşağıdaki durumlarda tedbirlerin belirlenmesi ve uygulanmasında adli ve idari makamlara yardımcı olmak:
 - Risk ve ihtiyaçların düzenli değerlendirilmesi,
 - Yüksek yarar değerlendirmesinin her işlem için ve düzenli yapılması,
 - Yaş değerlendirilmesi,
 - Vesayet prosedürleri de dahil olmak üzere çocuğun savunmasız olduğu durumların değerlendirilmesi,
 - Aile birleşimi işlemleri, kayıp çocukların takibi, göç ve iltica prosedürlerinin yürütülmesi.

Vasilerin çocukların yüksek yararını koruma görevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri için **tarafsız, bağımsız ve hesap verebilir** olmaları sağlanmalıdır. Tarafsız ve bağımsızlıklarının sağlanabilmesi için, vasiler görevleri sırasında fiili veya potansiyel çıkar çatışmasına yol açabilecek herhangi bir başka sorumluluk üstlenmemelidir; çünkü vasilerin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken aşağıdaki işlemleri yapabilmeleri ve bunları yaparken yersiz etki ve müdahalelerden uzak olmaları gerekir:

- Çocuğun yüksek yararını değerlendirmek
- Çocuğu ilgili yasal işlemlerde temsil etmek üzere avukat atanmasını sağlamak²⁵
- Çocuğun menfaatlerini korumada başarısız olan yetkililere karşı hak arama yollarına başvurmak

Vasinin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için çocukla güven ilişkisi geliştirmesi en önemli koşullardan biri olduğundan, vasiye bunun için **uygun ortam** sağlanmalıdır. Uygun ortamı sağlamak için özellikle aşağıdaki alanlar düzenlenmiş olmalıdır:

- Kişisel temaslara ve ziyaretlerin düzeni
- Çocukla vasi arasındaki ilişkinin sürdüğü süre ve sonrasında kapsayacak gizlilik kuralı
- Çocukla ilgili bilgilerin açıklanmasından önce çocuğun rızasının alınması koşulu
- Çocukla ilgili olarak atılacak bütün adımlarla ilgili olarak vasinin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınması koşulu (ÇHK Genel Yorum 6 md.33)

25 BM Çocuk Hakları Komitesi 6 no.lu genel yorumunda (md.36) özellikle mültecilik işlemleri ve idari ve yargısal işlemler sırasında vasi dışında bir hukuk temsilcisi sağlanmasını önermektedir.

- Her tür planlama ve karar alma süreçlerine katılma ve hazır bulunma yetkisi (ÇHK Genel Yorum 6 md.33)

Vasilerin görevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri, vesayet altındaki her çocuğun vasinin bireysel ilgisine ve kişiselleştirilmiş desteğine erişebilmesini gerektirdiğinden vasilerin **yönetilebilir sayıda sorumluluk** almalarını sağlamak için de gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bu çerçevede vasinin çocuk ile yakınlığı ve ilişkisi de önemlidir. Anne ve babasının refakati olmadan seyahat etmekte olan çocuğa vasi olarak varsa kendisine refakat eden yetişkin aile üyesi veya aile çevresinden bakım hizmeti verebilecek bir kişi atanmalıdır. Ancak bu kişinin daha önce çocuğu istismara maruz bırakmış olması gibi vasi olarak atanmasının çocuğun yüksek yararına aykırı düşeceği durumlar bu kurala istisna teşkil eder. Çocuğa refakat eden kişinin aileden olmayan bir yetişkin veya bakıcı olması durumunda ise vasilik daha titiz inceleme sonunda verilmelidir (ÇHK Genel Yorum 6 md.34).

Vasinin görevini etkili şekilde yerine getirebilmesi için desteklenmesi de gerekebilir. "Vasi olacak kişinin günlük bakımı verecek durumda ve buna istekli olması, ancak çocuğun yüksek yararını çocuğun yaşamının her alanında ve her kademede yeterince temsil edebilecek özellikleri taşımaması halinde ek önlemlere (örneğin bir danışman veya hukuk temsilcisi görevlendirilmesi gibi) başvurulmalıdır." (ÇHK Genel Yorum 6 md.34).

(7) Vesayet süreci ve vasinin işlemleri ile ilgili bir şikayet mekanizması olmalı, çocuğa adalete ve kanun yollarına erişim olanağı sağlanmalıdır.

Çocukların hak ihlallerinden korunabilmesi için haklarının ihlal edilmesi durumunda harekete geçecek bir şikayet mekanizması oluşturmalı ve her çocuğun hak ihlallerine karşı kanun yollarına başvurma olanağı bulunmalıdır (Rec (2019) 11 İlke 5).

Bu kapsamda öncelikle çocuklara aşağıdaki konuları içerecek biçimde **hakları ve prosedürler konusunda bilgi ve tavsiyenin sağlanması** gerekir.

- Vesayet düzenlemelerinin kapsamı
- Vasinin ve vesayet makamının rolü ve görevleri
- Şikayet süreçleri ve mekanizmaları
- Mahkemeye ve mahkeme dışı yollara başvurma koşulları
- Kendilerini etkileyen kararlarda söz sahibi olmak

Çocuğun bilgilendirilmesinde aşağıdaki esaslar uygulanmalıdır:

- Anladığı bir dilde bilgilendirilme
- Çocuk dostu bir yöntemle bilgilendirilme
- Verilen bilgilerin çocuk tarafından anlaşıldığının vasi tarafından teyit edilmesi
- Bilginin vasiye verilmesinin, çocuğun bilgilendirilme hakkının yerine geçmemesi

Çocukların aynı zamanda haklarının ihlal edilmesi durumunda vasileri, vesayet düzenlemeleri ve vesayet makamları ile ilgili olarak bağımsız ve etkili bir şikayet mekanizmasına ve etkili hak arama yollarına erişebilmeleri gerekir. **Şikayet mekanizması;**

- Çocuklar için kolay erişilebilir olmalıdır.
- Çocuk dostu ve şeffaf bir mekanizma olmalıdır.
- Bilgi güvenliği ile ilgili güvenceler bulunmalıdır.
- Şikayet etmek çocuk için bir dezavantaj oluşturmamalıdır.
- Şikayet mekanizmasına karşı da yetkili ve bağımsız bir makam veya organa hak aramak üzere başvurma olanağı olmalıdır.

Öngörülen **hak arama yollarının** etkili kabul edilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

- Çocuğun temsil ve hukuki yardım olanaklarından yararlanmış olması.
- Tercüman sağlanmış olması.
- Çocuğa duyarlı ve çocuk dostu usullerin bulunması.
- Adaletle erişimin ücretsiz olması.
- Talebin gecikmeye mahal vermeyecek şekilde ivedilikle incelenmesi.
- Kararın çocuk dostu bir şekilde, çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine uyarlanmış biçimde açıklanması.

(8) Göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara karşı sorumluluğu olan kişi ve kuruluşlar ile vasiler arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak mekanizmalar kurulmalıdır.

Lahey Sözleşmesi, devletlerin bu sözleşmeyi uygulamak üzere bir merkezi makam (md.29) belirlemesini ve farklı devletlerin merkezi makamlarının birbirleri ile işbirliği yapmasını (md.30) öngörmektedir.

Vasilerin çocuk koruma sisteminin bir parçası olarak işbirliği yapabilmesi ve gerektiğinde işbirliği ve koordinasyonu sağlaması için de bir mekanizma bulunmalıdır (Rec (2019) 11 İlke 8). Bu amaçla öncelikle vasilerin, çocuklara hizmet vermekle sorumlu diğer kurumlarla ilişkilerinde **rol ve sorumluluklarının tanımlanması** önerilmektedir. Aynı zamanda ilgili kuruluşların ve bu kuruluşlarda çalışanların işbirliği yapmalarını ve eylemlerinin koordineli olmasını sağlamak için vesayet makamını da kapsayan bir **koordinasyon mekanizması** oluşturulmalıdır. Bu mekanizma oluşturulurken aşağıdakiler dikkate alınmalıdır:

- Paydaşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere; protokoller, anlaşmalar, standart operasyonel prosedürler ve yönlendirme mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Çocuğun yüksek yararı ve uluslararası veri koruma standartlarını dikkate alan bilgi paylaşım esaslarına ilişkin kurallar belirlenmiş olmalıdır.
- Çok kurumlu ve çok disiplinli eğitimler ve araçlar sağlanmalıdır.
- İşbirliği ve koordinasyon süreçleri izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

(9) Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların ailelerinin izinin sürülmesi ve mümkün olduğunda aile birleşiminin sağlanması için uluslararası işbirliğinin hızlı, yapıcı ve etkili biçimde yapılması ve vasilerin de bu sürece katılması sağlanmalıdır.

Çocuk ve aile üyelerinin farklı ülkelerde olduğu durumlarda hak temelli çözümlerin etkili ve hızlı biçimde uygulanmasını sağlayacak bir uluslararası işbirliği mekanizması bulunmalıdır (Rec (2019) 11 İlke 9). Bu kapsamda öncelikle aşağıdaki alanlarda **işbirliği ihtiyacı** olduğuna dikkat çekilmektedir:

- Ailenin izinin sürülmesi, aile koşullarının değerlendirilmesi, bakım ve velayet sorumluluğunun devredilmesi
- Hak temelli çözüm oluşturulması
- Çocuk ticaretinin, çocuk kaybolmasının önlenmesi
- Kayıp çocukların izinin sürülmesi

Uluslararası işbirliği mekanizmasının esasları belirlenirken şu hususların dikkate alınması önerilmektedir:

- Vasinin ve vesayet makamının rol ve sorumluluğunun tanımlanmış olması.
- Devletlerin kendi inisiyatifleri ve talep halinde uluslararası işbirliği sağlamak için yeterli yasal dayanağın bulunması.
- İşbirliği süreçlerinin açık ve etkili olması için aşağıdaki alanları içerecek bir düzenleme yapılmış olması:

- Çocuklarla ilgili bilgi ve diğer yardım taleplerinin iletileceği ve gelen taleplerin kabul edileceği açık kanallar ve mekanizma;
 - Taleplerin önceliklendirilmesi ve zamanında yerine getirilmesini sağlayacak bir işleyiş;
 - Gönderilen ve alınan verilerin gizlilik prensibine ve veri koruma yükümlülüğüne uygun biçimde korunmasını sağlayacak usuller;
 - Gerektiğinde vasiyi, mahkemeyi, vesayet makamını dahil edilme koşulu.
- Çocuğun bir başka ülkeye gitmesi halinde ilgili devletlerde görev yapan vasiler ve vesayet kurumları arasında işbirliğini mümkün kalan düzenlemeler, anlaşmalar yapılması.
 - Devletler arasında vasiliğe ilişkin iyi uygulamaları düzenli paylaşmayı teşvik edecek bir sistem oluşturulması.

Refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş olan çocukların uluslararası koruma başvurularında sorumlu devlet ve izlenecek usuller Avrupa Birliği üyesi devletler bakımından Dublin Tüzüğü²⁶ ile düzenlenmektedir. Buna göre, refakatsiz bir çocuğun uluslararası koruma başvurusunu incelemekten sorumlu devlet çocuğun bir aile üyesinin bulunduğu devlet olacaktır. Herhangi bir üye devlette çocuğun bir yakını yoksa, çocuğun başvurusu yaptığı devlet sorumlu devlet olacaktır. Birden fazla yerde akrabasının olması durumunda ise çocuğun menfaatine en uygun koşullara sahip devlet sorumlu devlet olacaktır. Türkiye, Dublin Tüzüğü kapsamındaki ülkelere biri olmamakla birlikte, tüzüğün bu düzenlemeleri, uluslararası işbirliği ihtiyacını ve bu ihtiyacın karşılanması için anlaşmaların önemini göstermek bakımından önemlidir.

26 26 Haziran 2013 tarihli ve 604/2013 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü

Bölüm 2. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklar İçin Türk Kamu Vesayeti Sisteminin Değerlendirmesi

Göç halindeki refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar bakımından ülkedeki çocuk koruma ve vesayet sistemini incelerken, iç hukukun yeterliliğini ve bu hukukun yabancılar bakımından uygulanabilirliğini incelemek gerekir.

Yabancılik unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yabancı kararların tanınması ve tenfizi Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (md.1) ile düzenlenmiştir. Ayrıca yabancılar bakımından uygulanacak hukuku belirlerken, özel bir yetki kuralı içeren ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmenin olup olmadığı tespit edilmelidir (Anayasa md.90; Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun md.1/2).

Türkiye Cumhuriyeti, devletlerin çocuk koruma alanındaki sorumluluklarını tarif eden BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ve ek protokolleri ile Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi (Lanzarote) Sözleşmesi, Uluslararası Çocuk Kaçırımların Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme ve Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraftır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bu sözleşmeler ve T.C. Anayasası uyarınca bulunan refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar statülerine bakılmaksızın, özel kırılganlıkları da dikkate alınmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan çocuklarla aynı koruma haklarına sahiptir. Nitekim Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu da (md.3), refakatsiz çocuğu "özel ihtiyaç sahibi" kişi olarak tanımlamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu da (md.3) korunma ihtiyacı olan çocuğu tanımlarken vatandaşlık bağı aramamaktadır.

Göç eden çocuklar bütün diğer çocuklar gibi "yetiştirilmesi ve geliştirilmesinden, bakım ve eğitiminden" sorumlu bir yetişkin nezaretinde olmalı ve çocukla ilgili işlemler hukuken çocuğu temsil etmeye yetkili yetişkin tarafından yürütülmelidir. Ancak, göç eden çocuklardan bazıları, ülkeye girerken hiç refakatçisi olmadan veya hukuken geçerli temsil yetkisi bulunmayan kişiler ile seyahat etmekte, bazen de ülkeye girdikten sonra veli veya vasisinin kaybetmekte ya da ondan ayrı düşmektedir. Bu durum çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olması anlamına gelir ve hem "yetiştirilmesi ve geliştirilmesi, bakımı ve eğitimi" için tedbir almak hem de kendisine bir kanuni temsilci tayin etmek gerekir (ÇHS md.19).

Türkiye aynı zamanda göç halindeki refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların korunmasında sorumlu devleti ve uygulanacak hukuku belirleyen Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki ve Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi'ne de taraftır. Bu çerçevede Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (md.10) uyarınca vesayet veya kısıtlılık konusunda;

- Türkiye'de zorunlu olarak bulunan kişiler için Türk hukuku uygulanır,²⁷
- Yabancı'nın milli hukukuna göre vesayet ve kısıtlılık kararı verilmesi mümkün değilse ve bu kişinin mutad meskeni Türkiye'de ise Türk hukuku uygulanır,
- Yabancı'nın milli hukukuna göre vesayet ve kısıtlılık kararı verilmesi mümkün ise verilme ve kaldırılma sebepleri bakımından milli hukuku, diğer bütün konular için Türk hukuku uygulanır.

27 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 10. maddesinde yer alan "zorunlu olarak bulunan" kişiler kavramı "şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüsü sahipleri"ni de kapsar.

Bu düzenlemeler gereğince, Türkiye’de bulunan refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş ve özellikle yerinden edilmiş çocukların korunması bakımından Türk hukuku uygulanacaktır. Bu prensip çocuğun korunmasında boşluk doğmaması için benimsendiğinden, çocuğun yararının bir başka ülke hukukunun uygulanmasını gerektirdiği durumlarda buna engel olmaz.

2.1. Kamu Vesayeti Sistemine İlişkin Ulusal Mevzuat

Türkiye’nin bu alanda taraf olduğu tüm sözleşmeler kanun hükmündedir. Bununla birlikte, göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara sağlanması gereken temel güvenceler, çocukların korunması için sunulacak hizmetleri ve vesayet altına alınmasını ilgilendirdiği için ulusal mevzuat kapsamında aşağıdaki düzenlemeleri öncelikle dikkate almak gerekir:

- *Çocukların korunmasına ilişkin usul ve esaslar bakımından Sosyal Hizmetler Kanunu²⁸ ve Çocuk Koruma Kanunu²⁹*
- *Vesayet sistemine ilişkin temel düzenlemeler bakımından Türk Medeni Kanunu³⁰ (üçüncü kısım) ile Türk Medeni Kanunu’nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük³¹*
- *Doğrudan refakatsiz çocuklara sunulacak koruma hizmetlerine dair düzenlemeler bakımından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Refakatsiz Çocuklar Yönergesi*

Bu düzenlemeler ile birlikte Türkiye’de göç kapsamında çocukların korunmasını ilgilendiren mevzuatın bir listesi Tablo-1’de sunulmaktadır.

Tablo-1. Türkiye’de Göç Kapsamında Çocukların Korunmasını İlgilendiren Mevzuat Çerçevesi

Mevzuat	Tarih / No.
Uluslararası Sözleşmeler	
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)	27.05.1949 / 16198
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1989)	27.01.1995 / 22184
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol (2000)	21.10.2003 / 25266
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol (2000)	14.05.2002 / 24755
Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme (1961)	12.01.1977 / 15817
Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi (1996)	05.05.2016 / 29703
Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (1980)	08.08.1999 / 23780
Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (2005)	18.02.2016 / 29629
Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (2007)	10.09.2011 / 28050
Uluslararası Çocuk Kaçırımların Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme (1980)	15.02.2000 / 23965
Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (2003)	17.11.2011 / 28155
Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme (1980)	15.02.2000 / 23965

28 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu - RG: 27.05.1983 / 18059

29 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu - RG: 15.07.2005 / 25876

30 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu - RG: 08.12.2001 / 24607

31 Türk Medeni Kanunu’nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük - RG: 10.08.2003 / 25195

Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme	19.04.2004 / 25438
Anayasa ve Kanunlar	
T.C. Anayasası	18.10.1982 / 2709
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	04.04.2013 / 6458
Sosyal Hizmetler Kanunu	24.05.1983 / 2828
Çocuk Koruma Kanunu	03.07.2005 / 5395
Türk Medeni Kanunu	22.11.2001 / 4721
Nüfus Hizmetleri Kanunu	25.04.2006 / 5490
Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun	27.11.2007 / 5718
Türk Vatandaşlığı Kanunu	29.05.2009 / 5901
Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun	22.11.2007 / 5717
Yönetmelik ve Tüzükler	
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	17.03.2016 / 29656
İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik	17.03.2016 / 29656
Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik	24.12.2006 / 26386
Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik	24.12.2006 / 26386
Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	06.09.2022 / 31945
Koruyucu Aile Yönetmeliği	14.12.2012 / 28947
Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik	03.03.2015 / 29284
Geçici Koruma Yönetmeliği	22.10.2014 / 29153
Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik	20.10.2006 / 26325
Türk Medeni Kanunu'nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük	10.08.2003 / 25195
Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	23.11.2006 / 26355
Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	06.01.2023 / 31711
Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük	15.03.2009 / 27170
Refakatsiz Çocuklar Yönergesi	20.10.2015

Bu çerçevede Türk mevzuatında doğrudan göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara özgü tek düzenleme Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2015 yılında yayınladığı "Refakatsiz Çocuklar Yönergesi"³²dir. Bu yönerge ile refakatsiz çocukların korunmasına ilişkin işlemlerde izlenecek yöntem belirlenmektedir. Ancak bu yönerge vesayet kurumuna dair bir düzenleme içermez. Bu yönerge dışında refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların korunması ve vesayet altına alınmalarına özgü bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu işlemler Türk Medeni Kanunu'nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük başta olmak üzere genel düzenlemelere göre yürütülür. Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (md.36), çocukların velayet, vesayet gibi hukuki işlemlerinin vakit geçirilmeksizin çocuğun kaldığı hizmet birimi ile il müdürlüklerindeki hukuki birim tarafından yürütülmesini öngörmektedir.

2.2. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar Bakımından Türk Kamu Vesayet Sistemine İlişkin Mevcut Durum

Göç halindeki refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuk söz konusu olduğunda aşağıdaki ihtimaller mevcut olabilir:

- (1) Çocuğun herhangi bir yetişkin refakati olmadan seyahat etmesi
- (2) Çocuğun yanındaki yetişkinin çocuğun velisi ya da vasisi olduğunu veya velisi tarafından yetkilendirilmiş refakatçisi olduğunu yasal bir belge ile ispatlayamaması
 - a. Bu kişinin veli veya vasi veya bunlar tarafından yetkilendirilmiş bir kişi olmaması
 - b. Bu kişinin veli veya vasi veya bunlar tarafından yetkilendirilmiş bir kişi olmakla birlikte bu iddiasını destekleyecek geçerli bir belge sunamaması
- (3) Çocuğun velisi veya refakatçisi ile seyahat etmekte iken veya Türkiye’de yaşarken bu kişiden ölüm, kayıp gibi sebeplerle ayrı düşmesi
 - a. Tamamen refakatçisiz kalması
 - b. Refakatçinin uygun bir kişi olmaması
 - c. Refakatçi uygun bir kişi olmakla birlikte yasal olarak çocuğu temsil yetkisinin bulunmaması

Çocuğun yasal temsilcilerinin gözetiminden uzak kaldığı bu haller, Türk Medeni Kanunu (md.346-348), Çocuk Koruma Kanunu (md.3) ve Sosyal Hizmetler Kanunu (md.3) gereğince korunma ihtiyacı içerisinde olduğuna işaret eder. Çocuğun korunma ihtiyacı dışında, yabancı bir ülkede bulunduğu süre içerisinde burada ikamet etmek ve diğer haklarını kullanabilmek için bazı resmi işlemleri (örneğin eğitim, ikamet izni, güvenli geri dönüş, üçüncü ülkeye gidiş, sağlık, aile birleşimi gibi) yürütmek üzere de yasal bir temsilciye ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu bölümde göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar bakımından vesayet sistemine ilişkin Türk mevzuatındaki mevcut durum, Bölüm 1.2’de sunulan etkili vesayet sistemine ilişkin dokuz standart rehberliğinde değerlendirilmektedir.

2.2.1. Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocukların Haklarının Vasilik Yolu ile Korunmasına İlişkin Düzenlemeler

Etkili bir vesayet sistemine ilişkin ilk standart, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların korunmalarının ve bir vasinin yardım ve desteğinin bulunduğu yer devleti tarafından sağlanmasıdır. Türk hukuku bakımından bu standart T.C. Anayasası 90. maddesi gereği iç hukuk normu niteliğinde olan 1996 tarihli *Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi* ile güvence altına alınmıştır.

Buna göre Türkiye’de bulunduğu sürede çocuğun velayetin sonlandırılması, kısıtlanması, koruyucu aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi, vesayet altına alınması gibi işlemler bakımından Türk hukuku uygulanacaktır (Lahey Sözleşmesi md.3). Refakatsiz veya ailelerinden ayrı düşmüş çocukların ülkeye girişlerinden başlamak üzere burada bulundukları süre içerisinde aşağıdaki koruyucu müdahaleleri yapmak devletin görevi kapsamındadır:

- Çocuğun hukuken geçerli ve güvenli bir refakate sahip olup olmadığını araştırmak.
- Çocuğun velisi ile birlikte seyahat ettiği durumlarda çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi, mutlak meskeninden başka bir yere götürülmesi, kişiliğinin korunmasına ilişkin haklarının korunması için gereken tedbirleri almak.
- Çocuğun velisinin yanında bulunmadığı ve veli tarafından atanmış bir refakatçi ile seyahat ettiği veya ülke içinde bulunduğu durumlarda, çocuğu koruması altında bulunduran kişi tarafından yerine getirilen bakımın, yetkili kamu kurumunca denetlenmesini sağlamak.
- Çocuğun velisinin ve velisi tarafından yetkilendirilmiş bir refakatçisinin olmadığı durumlarda koruyucu aile yanına veya kurum bakımına yerleştirmek, vasi veya kayyım tayin etmek.

Bu kapsamda iki adımlı bir yaklaşım beklenmektedir: (1) Çocuğun derhal bakım ve koruma altına alınmasının sağlanması ve (2) vasi veya kayyım tayin edilmesi.

Çocuğun derhal bakım ve koruma altına alınmasının sağlanması Göç İdarelerince refakatsiz olduğu tespit edilmiş ve kimlik numarası verilerek Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine yönlendirilmiş olan çocukların korunması ile ilgili işlemler ilgili İl müdürlüklerince yürütülmektedir.

Refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş bir çocuk bulunduğu ilk yapılması gereken bakım ve korunma ihtiyacının araştırılması ve özellikle refakatsiz çocukların derhal ailesinden ayrı düşmüş çocukların da yanlarındaki refakatçi uygun bir yetişkin değilse kurum veya koruyucu aile bakımına alınmasıdır. İlk adım ile ilgili olarak Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler Kanunu yanı sıra Refakatsiz Çocuklar Yönergesi de yol gösterici niteliktedir.

Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler Kanunu yetişkin gözetiminden yoksun çocuklar bakımından kurum veya koruyucu aile bakımını öngörmektedir. Refakatsiz Çocuklar Yönergesi ise hakkında bakım tedbir kararı alınmış refakatsiz çocukların koruyucu aile hizmetleri de dahil olmak üzere öncelikli olarak aile yanında bakım hizmetlerinden yararlandırılmasını düzenlemekte ve bu işlemin yapılması sırasında çocuğun görüşü ve yüksek yararı dikkate alınmasını öngörmektedir. Kuruluş bakımına yönlendirilen çocuklar bakımından da bu alanda öncelikle ihtisaslaşmış kurumlarda hizmet verilmesi esası benimsenmiştir (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi md.5).

Vasi veya kayyım tayin edilmesi

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar bakımından ikinci yapılması gereken ise çocuğun vesayet sisteminde alınması, kendisine bir vasi veya kayyım tayin edilmesidir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (md.18), devletin çocuğu anne ve babasının yanında korumak, bunun mümkün olmadığı veya çocuğun yararına aykırı olduğu durumlarda uygun koruyucu hizmetlerde bakım ve gözetimini sağlamak için uygun tedbirleri almasını öngörür. Türk Medeni Kanunu (TMK) da Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye benzer bir yaklaşımı benimseyerek devletin bu yetkisini kullanmak üzere hakime üç aşamalı bir müdahale olanağı vermiştir:

- (1) Çocuğu anne-babasının yanında korumak üzere gereken tedbirlerin alınması (TMK md.346)
- (2) Çocuğun anne-babadan alınarak başka bir aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi (TMK md.347)
- (3) Velayetin kaldırılması (TMK md.348)

Burada görüleceği gibi, hakimın çocuğun korunması için alacağı kuruma veya başka bir aile yanına yerleştirme gibi tedbirler, velayetin kaldırılması sonucunu doğurmaz. Yasal sebep olmadıkça velayet anne ve babadan alınmaz.

Anne ve/veya babanın velayetinin kaldırılması, çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, aşağıdaki hallerde hakim tarafından verilecek karar ile söz konusu olabilir (TMK md.348):

- Anne ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi.
- Anne ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

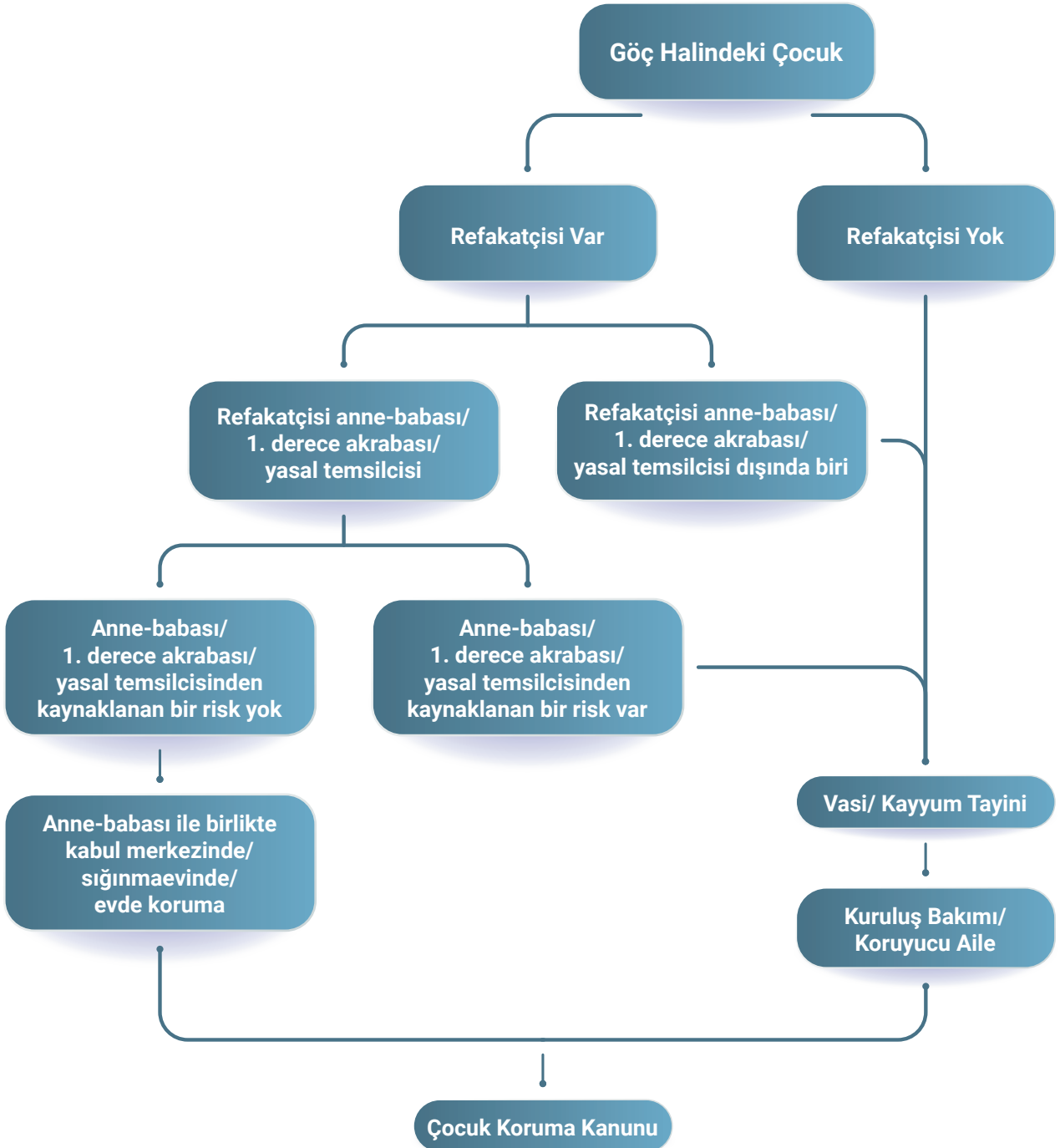
Velayet anne-babadan hangisi bu koşulları taşıyorsa ondan kaldırılır. Bu durumda diğer kişi çocuğun velayetini tek başına üstlenir. Kararda aksi belirtilmedikçe, velayetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar. Velayet anne ve babanın her ikisinden de kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır.

Türk Medeni Kanunu uyarınca vasi tayinini gerektiren haller şunları içerir:

- Velinin ölümü
- Velinin gaipliği
- Velayetin kaldırılmış olması (TMK md.348)

- Velinin kısıtlı olması. Aşağıdaki hallerde yetişkin hakkında kısıtlılık kararı verilebilir:
 - Akıl hastalığı, akıl zayıflığı (TMK md.405)
 - Savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim (TMK md.406)
 - Özgürlüğü bağlayıcı ceza alma (TMK md.407)
 - Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle işlerini gerektiği gibi yönetemeyen kişinin isteği üzerine (TMK md.408)

Bu sebeplerin varlığı halinde çocuğun nerede yaşadığı fark etmeksizin (örneğin bir akrabasının yanında, koruyucu ailede, kurum bakımında, Göç İdaresi Başkanlığı'na bağlı bir kuruluştaki, polis merkezi veya ceza infaz kurumu gibi bir kurumda) çocuğa mutlaka bir vasi tayin edilmelidir (Şekil-2).

Şekil-2. Göç Halindeki Çocuklara Vasi / Kayyum Tayini

Vesayet makamı ayrıca kayyım tayin etmeye de yetkilidir. Kayyım, belirli bir işin görülmesi ya da malvarlığının yönetilmesi amacıyla görevlendirilir (TMK m.403). Kayyım tayin edilebilecek haller şunlardır:

- Ergin bir kişinin, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri bir sebeple ivedi bir işini kendisi görebilecek veya bir temsilci atayabilecek durumda olmaması,
- Bir işte, yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaatinin çatışması,
- Yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine engel olan bir durumun ortaya çıkması.

Kayyımlık müessesesi, özellikle ailesinden ayrı düşmüş çocuklarda velinin durumunun araştırılması gibi vasi tayin işleminin gecikeceği hallerde veya refakatsiz çocukların vasi tayin edilmesini bekleyemeyecek acilikte yasal temsile ihtiyaç duydukları haller için bir çözüm olarak kullanılabilir.

Bahsi geçen bu düzenlemeler Türkiye’de çocuk koruma ve vesayet sistemlerine ilişkin genel düzenlemelerdir. Türkiye’de, İtalya veya Belçika örneklerinde olduğu gibi göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için vesayet sisteminin nasıl çalışacağına dair özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için vesayet sistemine dair örnek uygulamalar

İTALYA³³

İtalya’da 7 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen 47/2017 sayılı “Refakatçisi Olmayan Yabancı Çocuklar İçin Korumaya Önlemlere İlişkin Hükümler”³⁴ başlıklı kanun ile refakatsiz çocukların geri dönüşünün yasaklanması dahil, korunmalarına ilişkin hususların yanı sıra gençlik mahkemelerinde yabancı refakatsiz çocuklar için gönüllü vasi listelerinin oluşturulması düzenlenmektedir. Vasi tayini gençlik mahkemelerince yapılmaktadır. Vasi adayları bölgesel ve eyalet ombudsmanlığı kurumu³⁵ tarafından değerlendirilmekte ve eğitimleri de bu kurum tarafından üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile sağlanmaktadır. Kurum aynı zamanda vesayet sistemini izlemekten de sorumludur.

BELÇİKA³⁶

Belçika’da, vasilik işlemleri Adalet Bakanlığı’na bağlı Vesayet Hizmeti Bürosu tarafından yürütülmektedir.³⁷ Belçika’da meslekleri vasilik olan kişiler yanında gönüllü vasilerin de görev yapmasına olanak veren bir sistem bulunmaktadır. Refakatsiz çocuklara vasi ataması genellikle çocukların Refakatsiz Çocuklar İçin Gözlem ve Oryantasyon Merkezi’nden ikinci kabul merkezine taşındıkları sırada (yaklaşık olarak bir ay sonra) yapılmaktadır. Çocuğun insan ticareti mağduru olması gibi özel olarak savunmasız olduğu bir durum varsa derhal vasi tayin edilmesi öngörülmektedir.

Vesayet sisteminin güçlendirilmesi kapsamında aşağıdaki örnek çalışmalar yürütülmektedir:

- Vasilere koçluk projesi yapılmakta ve Vasilik Hizmetleri Bürosu’nun sosyal hizmet uzmanları vasilere irtibat kişisi olarak atanmaktadır. Bu kişiler vasilere görevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak üzere çalışmaktadırlar.
- Vasiler ve çocuklar için 15 farklı dilde vesayet makamı ve vasilerin görevlerini anlatan broşürler hazırlanmıştır ve çocuk dostu (örneğin piktogram kullanılarak) hale getirilmiştir.
- Vasilik bürosu uzmanlarına çocuk dostu görüşme alanında eğitimler verilmekte ve uzmanların çocuk kabul merkezlerini çocukları vasilik hakkında bilgilendirmek üzere ziyaret etmeleri sağlanmaktadır.
- Vasilik Hizmetleri Bürosu, vasilerin denetimi ve şikayetlerin ele alınması ile ilgili yönergeleri hazırlamak ve güncellemekten de sorumludur.

33 Avrupa Konseyi (2019) Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi, sf.49-50

34 7 Nisan 2017 tarih ve 47/2017 sayılı Kanun “Provisions on Protective Measures for Unaccompanied Foreign Minors”

35 <https://www.garanteinfanzia.org>

36 Avrupa Konseyi (2019) Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi, sf.52-53

37 https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/kinderen_en_jongeren/niet-begeleide_minderjarige_vreemdelingen

2.2.2. Vesayet Sisteminin Genel Çerçevesi ve Etkili Olmasını Sağlayacak Önlemlere Dair Düzenlemeler

Türkiye’de kamu vesayeti sisteminin gözden geçirilmesi ve yenilenmesine yönelik tartışmalar ve çocuk koruma alanındaki politika belgelerinde kamu vesayeti sisteminin etkin işlemlerini sağlamak gibi hedefler³⁸ olsa da özel olarak kamu vesayetine ve göç halindeki çocukların vesayet altına alınma ihtiyaçlarına yönelik bir düzenleme yapmayı hedefleyen bir politika belgesi bulunmamaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı’nın Uyum Strateji Belgesi³⁹ ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda⁴⁰ refakatsiz çocukların korunma ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hedef ve stratejilere yer verildiği görülmektedir.

Türk kamu vesayeti sistemi, vesayet makamı olarak sulh hukuk mahkemesi, denetim makamı olarak asliye hukuk mahkemesi (TMK md.397) ve sulh hukuk mahkemesinin atadığı vasiler (TMK md.413) ve kayyımlardan (TMK md.426) oluşmaktadır (Şekil-3).

Şekil-3. Türk Kamu Vesayeti Sistemi

Türk hukukunda, kural olarak vesayet altına alınacak çocuğun vasiliği üstlenmeye uygun bir yakının olacağı ve vesayeti üstlenmeyi isteyeceği varsayılmıştır. Çocuğun korunma ihtiyacının kabul edildiği ve kurum bakımına alındığı hallerde ise çocuğun verildiği kimsenin veya ailesinden uygun bir kimsenin ya da vasilik koşullarını taşıdığı takdirde kurum müdürünün vasi olarak atanması veya vasi olmayı isteyen kişilerden oluşan bir listeden atama yapılması öngörülmüştür.

Çocuğun korunmaya muhtaç kabul edildiği ve kurum bakımına alındığı hallerde ise çocuğun verildiği kimsenin veya ailesinden uygun bir kimsenin ya da vasilik koşullarını taşıdığı takdirde kurum müdürünün veya başka veya vasi olmayı isteyen kişilerden oluşan bir listeden atama yapılması öngörülmüştür.

Bu raporda incelenen ülkelerin (Bkz. Şekil 4) sistemlerine bakıldığında vasilik görevini yerine getirebilecek kişileri üç kategoriye ayırmak mümkündür:

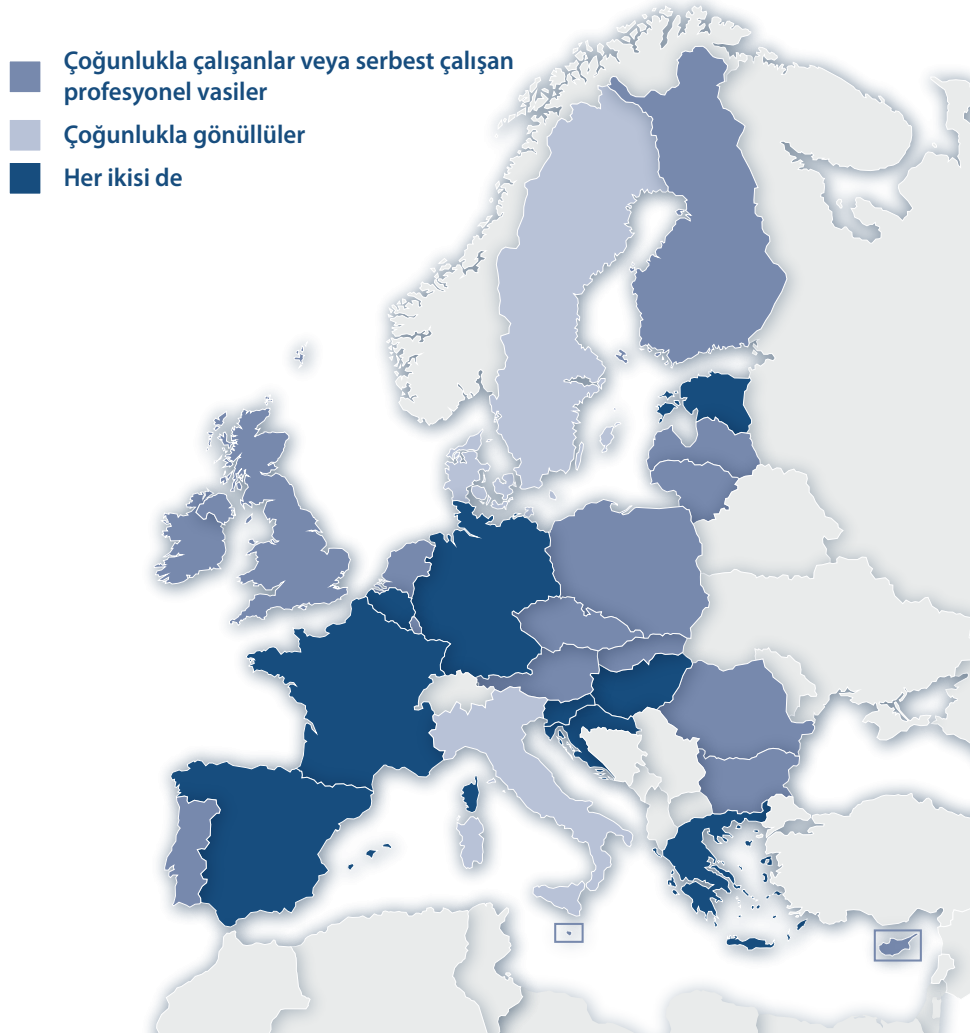
- Bir akraba ve/veya çocukla ilişkisi olan başka bir kişi
- Çocukla ilişkisi olmayan ve vesayet makamı tarafından vasi olarak görevlendirilen gönüllüler
- Vesayet makamları tarafından istihdam edilen profesyoneller

Bir çok ülkede vesayet makamlarınca vasilik yapacak kişiler istihdam edilmekte veya tam zamanlı istihdam edilmeseler de serbest meslek olarak vasilik yapan kişiler vesayet makamlarınca görevlendirilmektedir. Belçika, Almanya gibi ülkelerin kullandığı bu yöntem, uzmanlaşmayı ve dolayısıyla vesayet sisteminin etkili olmasını sağlamak bakımından önemlidir. Şekil-4’te Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vasilerin çalışma biçimleri görülmektedir.

38 Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Stratejisi (2014-2019) Hedef 9.1

39 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023)

40 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028)

Şekil-4. Vasilerin Çalışma Biçimleri⁴¹

Türk hukukunda tam zamanlı olarak çalışan ve mesleği vasilik olan kişilere yer verilmemiştir. Mevzuatta vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemelerinin, yargı çevrelerinde bulunan ilgili kuruluşlardan ileride vasi atamak üzere istekli kimselerin bildirilmesini istemesi ve bu suretle bir vasi havuzu oluşturulması öngörülmektedir (TMKT md.11)

Buna göre sulh hakimi, ilgili kuruluşlardan gelecek önerilere göre istekli kişileri tespit edecek (TMKT md.11), bunların vasi olabilecek yeterlilikte olup olmadıklarını tespit ederek (TMK md.413) bir adaylar listesi oluşturacaktır. Daha sonra her vakada vasi tayin işlemini yaparken vasinin, vesayet altına alınacak çocuk için uygun koşulları taşıyıp taşımadığını (TMK md.413-415), vasiliğe engel halinin olup olmadığını ve vasinin atamayı ret edip etmediğini, ediyorsa geçerli sayılıp sayılmayacağını (TMK md.416) araştırması gerekecektir.

Bu düzenlemelerde de görüleceği vesayet sisteminde vesayet makamı ile vasiler arasındaki ilişki güçlü bir ilişki değildir. Çoğu zaman vesayet makamı vasiyi hiç tanımamaktadır. Vesayet makamının vasilerin istihdamı, eğitimi gibi sorumlulukları ve bu görevleri yerine getirmek için kadro ve bütçeleri bulunmamaktadır. Ayrıca;

- Vasiler vesayet makamı nezdinde çalışmazlar ve asıl işleri vasilik değildir.
- Ulusal düzeyde bir vesayet sicili tutulması öngörülmemiştir.
- Vasilik bir meslek olarak düzenlenmemiştir; bu nedenle de vasiliğe özgü mesleki standartlar bulunmamaktadır.
- Vasilerin sahip olması gereken beceriler ve bu becerileri kazandırıcı eğitimlere dair bir düzenleme bulunmamaktadır.

41 European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.31

2.2.3. Vesayet Sistemine İlişkin Kurumsal Yapı ve Vesayet Makamı

Avrupa Konseyi ilgili tavsiye kararında (Rec (2019)11), vesayet konusunda yetkili bir makam olması önerilmiş ve bu makamın taşıması gereken özellikler belirlenmiş olmakla birlikte makamın idari yapı içerisinde nerede yer alması gerektiğine dair bir düzenleme yapılmamıştır. Bu anlamda tek kriter tarafsız ve bağımsız olması kriteridir. Taraf olabilecek yerler çocukla ilgili işlem yürüten veya çocuğa yönelik sorumluluğu olan kurumlardır.

Bu çerçevede AB ülkelerindeki uygulamalara bakıldığında (Tablo-2) standart bir uygulama olmadığı görülmektedir. Bazı ülkelerin doğrudan vesayet ile ilgilenen bir kurumu varken, bazı ülkelerde vesayet hizmetlerinin sosyal hizmet teşkilatı içerisinde ayrı bir birim olarak örgütlendiği görülmektedir. Bu ikinci modelin bağımsızlık ve tarafsızlık standardı açısından değerlendirilmesi gerekir. Almanya örneğinde olduğu gibi genel olarak çocukların korunmasından sorumlu sosyal hizmet sistemi içerisinde bakım hizmetlerinden bağımsız bir örgütlenmeye sahip bir birim vesayet hizmetlerini yürüttüğünde, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesi zedelenmeyebilir. Ancak Romanya veya Portekiz örneklerinde olduğu gibi kamu vesayeti hizmetinin çocuğun yatılı bakımının da yapıldığı kurum idaresi tarafından yürütüldüğü hallerde tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesi zedelenebilecektir.

Tablo-2. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Kamu Vesayeti Makamı Örnekleri⁴²

AB Üye Devleti	Kurumun Adı	AB Üye Devleti	Kurumun Adı
Avusturya	Çocuk ve Gençlik Refahı Ofisi	İrlanda	Çocuk ve Aile Kurumu
Belçika	Vesayet Kurumu	İtalya	Belediye Başkanı aracılığıyla Yerel Sosyal Hizmetler (ve acil durumlarda yatılı bakım tesisi)
Bulgaristan	Sosyal Yardım Dairesi veya yatılı bakım tesisi müdürü	Litvanya	Belediye Çocuk Hakları Koruma Birimi
Kıbrıs	Sosyal Refah Hizmeti (müdürü aracılığıyla)	Lüksemburg	Yatılı bakım merkezleri dahil kamu kurumları (müdürleri aracılığıyla)
Çek Cumhuriyeti	Çocukların Sosyal ve Yasal Korunması Kurumu	Letonya	Belediye Çocuk Hakları Koruma Birimi, çocuk bakım kurumu başkanı, devlet polisine bağlı Küçükleri Önleme Merkezi başkanı
Almanya	Gençlik Dairesi	Malta	Çocuğun ikamet ettiği yatılı bakım tesisi
Danimarka	Devlet İdaresi	Hollanda	Nidos Gençlik Bakım Kurumu
Estonya	Belediye Çocuk Koruma Kurumu	Polonya	Çocuğun ikamet ettiği yatılı bakım tesisi
Yunanistan	İlk derece Cumhuriyet savcısı çocuk koruma hizmeti (henüz oluşturulmadı)	Portekiz	Bakım Kurumu Yatılı çocuğun kaldığı bakım tesisi
İspanya	İlgili "Özerk Topluluk" bölgesinin Gençlik Refahı Kurumu	Romanya	Yatılı bakım kurumu tesislerinin müdürü Sosyal Yardım ve Çocuk Koruma Genel Müdürlüğü (müdürü aracılığıyla)
Finlandiya	Belediye Sosyal Refah Servisi kabul tesisi müdürü	İsveç	Belediye düzeyinde Sosyal Refah Servisi
Fransa	Yerel otoritenin çocuk koruma servisi	Slovakya	Sosyal çalışma merkezleri

42 European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.25

Hırvatistan	Sosyal Refah Merkezi	Slovenya	Çalışma Sosyal İşler ve Aile Ofisi
Macaristan	Sosyal Refah ve Vesayet Kurumu koordinasyonundaki Bölge Vesayet Büroları	İngiltere	İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'da vesayet sistemi yoktur. Yerel yönetimler çocukları bakıma alır ancak yasal temsil yetkisi kullanmaz. İskoçya'da, refakatsiz çocuklar için devlete bağlı olmayan İskoç vesayet servisi kurulmuştur.
Not: Belçika, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda farklı bir vesayet sistemi geliştirmiştir.			

Türkiye'nin durumu da bu bakımdan değerlendirme gerektirir. Türkiye'de çocukların korunması konusunda sorumlu ve yetkili makam Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır (1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi md.65). Vesayet davalarında yetki Türk Medeni Kanunu'na göre küçüğün yerleşim yerindeki sulh hukuk mahkemesindedir (md.411)⁴³. Çocuk Koruma Kanunu'na (md.7/son) göre ise çocuğun bulunduğu yer çocuk mahkemesi de vesayet konusunda karar verebilecektir (md.7/son). Bu çerçevede, vesayet makamı sulh hukuk mahkemesi olduğu için tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesine uygundur. Ancak, Avrupa Konseyi tavsiye kararında (Rec (2019)11), vesayet makamı gibi vasinin de bağımsız olmasını öngörmektedir. Türk mevzuatında vesayet makamı çocuğa doğrudan bakım hizmeti veren kurumların idareci ve çalışanlarını vasi olarak atayabilmektedir (TMKT md.13). Ayrıca Sosyal Hizmetler Kanunu'na 2014 yılında bir ek yapılarak (Ek md.9), çocuğun kuruma yerleştirildiği hallerde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca belirlenecek yetkiliye veli veya vasinin yetkilerini kullanma olanağı verilmiştir: *"Haklarında korunma, bakım veya barınma tedbiri kararı alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına ait sosyal hizmet kuruluşlarına yerleştirilmiş olan çocukların, yüksek yararları gözetilmek kaydıyla, eğitimleri ile hayat veya beden bütünlüklerinin korunması açısından zorunlu olan hâllerde, veli veya vasiye ait yetkiler çocuğun bulunduğu yer sosyal hizmet kuruluşunun belirlenecek yetkilisi veya sorumlusu tarafından kullanılır. Yapılan iş ve işlemler hakkında veli veya vasiye derhâl bilgi verilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Adalet Bakanlığının görüşü alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle düzenlenir."*

Mevcut bu hibrit uygulama ile vesayet makamı açısından bağımsızlık ve tarafsızlık şartı karşılanmakla birlikte, çocuğa bakım veren kurum yetkilisinin vasi olarak atanabilmesi (TMKT 13) ve atanmadan da vasi yetkilerini kullanmasına (SHK Ek md.9) olanak veren düzenlemeler, vasi bakımından bağımsızlık ilkesi ile çelişir niteliktedir. Uygulamada atamanın genellikle kurum çalışanlarına yapıldığı, onların da iş yükünün ağırlığı, çocuğa erişim zorluğu, dil engeli gibi sebeplerle bu rolü yerine getirmekte zorlandığı bildirilmektedir. Aynı zamanda vasinin, vesayet altındaki kişinin mal varlığı ile ilgili tasarruflarda bulunma ve defter tutma gibi yasal yükümlülükleri de bu kişiler bakımından zorlayıcı olmaktadır.

Batı ve Kuzey Avrupa'da, geçici bir süre hariç, çocuğa bakım hizmeti veren kuruluş çalışanlarının vasi olarak atanması mümkün değildir. Bazen bu durum Estonya Aile Hukuku Yasası'nda (md.174) olduğu gibi açıkça yasaklanmıştır. Bazen de İtalya'da olduğu gibi, çocuğa bakım sağlamaktan sorumlu kuruluşlarda çalışanların kural olarak vasi olarak atanmaması ilkesi benimsenmiştir. Bu durumda ancak çocuğa bir vasi atanıncaya kadar istisnai olarak ve geçici bir süre ile tedbiren bir kuruluş çalışanı vasi olarak yetkilendirilebilir. Benzer bir düzenlemeye sahip olan Finlandiya'da da Azınlıklar Ombudsmanı, bakım merkezi tarafından önerilen bir kişinin dahil vasi olarak atanmasını çocuğun temsilcisinin bağımsızlığını tehlikeye düşürücü bir unsur olarak nitelendirmiştir.⁴⁴

Yapısal bakımdan kamu vesayeti konusunda dikkate alınabilecek örneklerden biri İsviçre örneğidir. İsviçre'de vesayet kurumu⁴⁵, çocuklara doğrudan bakım hizmeti veren kurumdan bağımsız bir kurumdur. Kanton düzeyinde hizmet vermektedir. Vasinin görevini yerine getirirken uyacağı esaslar bir mevzuat ile düzenlenmektedir.⁴⁶ Vesayet kararı hakim tarafından alınmakta, vesayet kurumu nezdinde çalışan bir vasi görevlendirilmektedir. Resmi/mesleki vesayet olarak anılan bu uygulamada, vasilik bu alanda görevlendirilecek kişinin mesleğidir ve bu kişiler vesayet kurumu nezdinde görev yaparlar. Vesayet kurumunun mahkemeden ayrı teşkilatlandığı ve bu teşkilat nezdinde işi vasilik olan kişilerin görev yaptığı idari yapılar, İsviçre dışında Avusturya, Hollanda gibi bazı AB ülkelerinde de tercih edilmektedir.⁴⁷

43 Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerini değiştirmek için vesayet makamı olan sulh hakiminden izin alınmalıdır (TMK md.412). Yerleşim yerinin değişmesi halinde yetki, yeni vesayet dairesine geçer.

44 European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.28

45 Kindes- und Erwachsenenschutzbehörde (KESB) Basel-Stadt

46 <https://www.kesb.bs.ch/dam/jcr:3a076148-bb0b-4552-9f88-4d5b194a02d6/GO%20KESB%20BS.pdf>

47 Giray, F.K. (2020) 19 Ekim 1996 Tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetinde Uygulanacak Hukuk, Public and Private International Law Bulletin 40(1): 353–399, sf.366

Vesayet makamının denetimi açısından bakıldığında ise Türk mevzuatına göre vesayet daireleri⁴⁸ vasi/kayıyım tayin taleplerini almak, vasi ve kayıyım tayin etmek ve bunların kaydını tutmanın yanı sıra işlemlerini denetlemekle de görevlidir. Vasi vesayeti altındaki çocukla ilgili aşağıdaki işlemleri yaparken vesayet makamından izin almalıdır (TMK md.462):

- Vesayet altındaki kişinin bir sanat veya meslekle uğraşması.
- Acele hallerde vasinin geçici önlemler alma yetkisi saklı kalmak üzere, dava açma, sulh olma.
- Çıraklık sözleşmesi yapılması.
- Vesayet altındaki kişinin bir eğitim, bakım veya sağlık kurumuna yerleştirilmesi.
- Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerinin değiştirilmesi.
- Vesayet altındaki kişi hakkında hayat sigortası yapılması.
- Mallarının idaresi kapsamında; taşınmaz alım satımı, ödünç verme, alma, taşınmaz kira sözleşmesi yapma, miras sözleşmeleri gibi işlemlerin yapılması.

Vesayet makamının işlemlerinin denetim makamı ise asliye hukuk mahkemesidir (TMKT md.8). Vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesinin kararlarına karşı kararın tebliğ gününden başlayarak on gün içinde asliye hukuk mahkemesine itiraz edilebilir (TMK md.461).

Aşağıdaki işlemleri yaparken vesayet makamı sulh hukuk mahkemesinin izninden sonra denetim makamı olan asliye hukuk mahkemesinin de izninin alınması gerekir (TMK md.463):

- Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi.
- Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması.
- Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması.
- Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması.
- Küçüğün ergin kılınması.
- Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.
- Malların idaresi kapsamında; bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması.

Sonuç olarak, Türkiye’de vesayet makamı tarafsız ve bağımsız bir makam olarak düzenlenmiştir ve vesayet makamının bir denetim makamı da bulunmaktadır. Ancak;

- Ülke genelinde vesayet sisteminden sorumlu bir makam bulunmamaktadır.
- Vesayet makamını çocuk koruma sisteminin bir parçası olarak gören ve vesayet makamının çocuk koruma sisteminin diğer aktörleri ile ilişkisini düzenleyen bir mevzuat bulunmamaktadır.
- Vasiler her zaman tarafsız ve bağımsız olma kriterini taşımamaktadır.
- Çocuğun bulunduğu kurum yetkilileri vesayet makamının denetimi olmadan vasilik yetkilerini kullanabilmektedir.
- Vesayet sisteminin düzenli izleme, çocuklardan görüş alma ve bağımsız izlemeyi de içeren bir denetim sistemi bulunmamaktadır.
- Vesayet makamının vasilerin eğitimleri, mesleki gelişimleri ile ilgili bir yükümlülüğü bulunmamaktadır.

48 Vesayet davalarında yetki küçüğün bulunduğu yerdeki vesayet dairesine aittir (TMK md.411). Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerini değiştirmek için vesayet makamı olan sulh hakiminden izin alınmalıdır (TMK md.412). Yerleşim yerinin değişmesi halinde yetki, yeni vesayet dairesine geçer.

2.2.4. Vasilerin Sahip Olması Gereken Özelliklere Dair Düzenlemeler

Türk Medeni Kanunu'nun vasi olacak kişilerde aradığı ilk şart, ergin olmak ve vesayet görevini yerine getirebilecek yetenekte olmaktır (TMK md.413). Bu kişinin seçiminde ayrıca aşağıdaki koşullar dikkate alınır (TMK md.414-415):

- Vesayet altına alınacak kişinin yakın hısımlarından olmak
- Yerleşim yerlerinin yakınlığı
- Kişisel ilişkinin varlığı
- Vesayet altına alınacak kişi veya anne-babasının talebi

Eğer bir çocuk kendi akrabaları yanına yerleştirilmiş ise ve bu kişilerin vasi olarak atanmasında bir engel bulunmuyorsa, çocuğun düzenli bakımını sağlayan kişi vasi olarak atanabilir. Ancak Koruyucu Aile Yönetmeliği (md.8), koruyucu ailenin vasi olamayacağını öngördüğünden, koruyucu aile olan kişiler vasi olarak atanamayacaktır.

Eğer bir çocuk mahkemece bakım tedbiri kararı ile koruma altına alınmış veya acil koruma kararı ile kurum bakımına alınmışsa, yukarıdaki koşulları taşıyan bir özel kişi vasi olarak atanabileceği gibi, bir önceki bölümde değinildiği üzere, kurum müdürü de vasi olarak atanabilecektir (TMKT md.13). Öte yandan, çocuğa bakım veren yetişkin veya kurum müdürü dışında bir kişinin vasi olarak atanması da mümkündür.

Bazı kaynaklarda bu durum özel vasi ve kamu vasisi diye ayrılmakta ise de Türkiye'de çocuk koruma sistemi içerisinde iki ayrı tür vesayet söz konusu değildir. Velisi olmadığı durumda çocuğa vasi kamu tarafından (mahkemece) atanır ve denetlenir. Ancak atanan gerçek kişi çocuğun bir yakını veya ona fiilen bakım hizmeti veren kişi olabileceği gibi çocuğun bir yakının olmadığı durumlarda onunla fiilen birlikte yaşamayan bir kamu çalışanı da vasi olarak atanabilecektir. Bu ikisi arasında ne atanma biçimi ne hukuki statüsü ne de görev ve sorumlulukları açısından fark vardır. Ancak, elbette bu iki vasinin görevini yerine getirme konusunda karşılaştıkları farklı zorluklar bulunmaktadır. Çocuğun fiilen birlikte yaşamadığı kişinin vasi olarak atandığı hallerde, bu kişinin çocuğa erişimi, özellikle de sabit bir ikametgahı olmayan çocuklar bakımından kolay olmamaktadır. Esasen velisi olmayan çocuğun sabit bir ikametgahının olmaması halinde risk altında olma ihtimali arttığı için koruma altına alınması ve bir koruyucu aile ya da kurum bakımına yerleştirilmesi gerekir. Bu nedenle burada sorun vesayet sisteminden değil, çocuk koruma sisteminin işleyişinden kaynaklanmaktadır.

Çocuğun bakım sorumluluğunun anne-babası dışında bir kişiye verilmesi halinde bu kişiler ile çocuk arasında çıkar çatışmasının olabileceği durumlarda doğrudan bakım veren yerine veya onun yanında bir başka kişinin vasi olarak atanması tercih edilebilir. Bu durumda bakım işlerinden sorumlu bir vasi ile kanuni temsil yetkisine sahip ikinci bir vasi ataması yapılabilir. Portekiz hukukunda, bu ihtiyacı gidermek üzere vesayet kurumunun kendi içinde ikiye ayrıldığı ve bir vasi (quardiao) çocuğu resmi makamlar önünde temsil ederken, bir diğer vasinin ebeveyn yetki ve sorumlulukları ile donatıldığı ve çocuğu koruyup gözetmekle yükümlü olduğu görülmektedir. Slovak hukukunda da bu yöntemin tercih edildiği belirtilmektedir.⁴⁹

Vasi tayin edilirken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri velayeti kaldırılan anne ve/veya babanın tayin edilecek vasi hakkında görüş bildirme olanağının bulunmasıdır. Ancak hakim çocuğun yararını göz önünde bulundurma yükümlülüğü kapsamında durumu değerlendirerek, bu görüşün alınmasına gerek olmadığına karar verebileceği gibi alınan görüşe uymayabilecektir.

Vasi atanması sırasında çocuğun görüşünün alınmasına dair özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Türk Medeni Kanunu 415. maddesi vasinin kim olacağını belirlerken, haklı sebeplerle bir engel bulunmadıkça vesayet altına alınacak kişinin gösterdiği kimsenin vasi olarak atanmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, çocuğun kendisine atanacak vasiyi belirtme hakkı bulunduğunu kabul etmek gerekir. Genel olarak vesayet altına alınma veya vasi gösterebilecek durumda olmadığı hallerde atanacak vasi hakkında görüş bildirme gibi konularda genel hükümlerin uygulanması gerekecektir. Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi ile güvence altına alındığından T.C. Anayasası'nın 90.maddesi gereğince iç hukuk normu niteliğindedir. Görüş bildirme hakkının kullanılmasının, bir hak olarak güvence altına alınmış olmanın yanında bazı usul hukuku düzenlemelerine ihtiyaç gösterdiği görülerek Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmeye de taraftır, ancak bazı davalar bakımından sınırlama getirilerek taraf olunmuştur. Velayet davaları kapsam içerisine alınmış olmakla birlikte vesayet davaları dışarda bırakılmıştır. Bu sebeple, çocuğun görüşünün alınmasını sağlayacak bir düzenlemenin esas ve usul açısından yapılması yararlı olacaktır.

49 Giray, F.K. (2020) 19 Ekim 1996 Tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetinde Uygulanacak Hukuk, *Public and Private International Law Bulletin* 40(1): 353–399, sf.365

Çocuğun yerleşim yerinde oturan bir kişi vasi olarak atanırsa bu görevi kabul etmek zorundadır. (TMK md.416). Aşağıdaki kişiler bu kuralın kapsamı dışında tutulmuş olup, bu kişilere vasilığı ret hakkı tanınmıştır:

- Altmış yaşını doldurmuş olanlar
- Bedensel engelleri veya sürekli hastalıkları sebebiyle bu görevi yaparken güçlük çekecek olanlar
- Dörtten çok çocuğun velisi olanlar
- Üzerinde vasilik görevi olanlar
- Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcıları, hakimlik ve savcılık mesleği mensupları

Aşağıdaki kişiler ise vasi olamazlar (TMK md.418):

- Kısıtlılar
- Kamu hizmetinden yasaklılar veya haysiyetsiz hayat sürenler
- Menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışanlar veya onunla aralarında düşmanlık bulunanlar
- İlgili vesayet daireleri hakimleri

Vasi tayini için velayetin kalkmış veya kaybedilmiş olması gerekir. Ancak kayyım için böyle bir şart yoktur. Bu nedenle velinin görevini yerine getirmesine engel olan hallerin kısmi veya geçici olması durumunda vasi olarak atanabilecek kişiler, kayyım olarak da görevlendirilebilirler. Vasi, vesayet altındaki kişinin malvarlığından, olanak bulunmadığı takdirde hazineden karşılanmak üzere kendisine bir ücret verilmesini isteyebilir (TMK md.457). Aynı olanak kayyım için de bulunur.

Farklı ülke yasalarının vasilerde aradığı ortak özellikler ise şöyle derlenebilir⁵⁰:

- Yetişkin olmak ve yaşla ilgili asgari veya azami yaş sınırlarına uygunluk (örneğin Danimarka'da vasiler 70 yaşından büyük olmamalıdır)
- Fiil ehliyetine sahip olmak
- Vasi olmayı istemek
- Ebeveyn haklarını kullanmaktan tamamen veya kısmen alıkonulmamış olmak
- Ciddi suçlardan hüküm giymemiş olmak
- Fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olmak (örneğin Letonya'da psikiyatrik bir rapor gereklidir)
- İflas etmemiş olmak
- Çıkar çatışmasından uzak olmak

Bir çok ülkede vasilerin üstlenebileceği azami vasilik görevi de belirlenmiştir (Tablo-3). Türk mevzuatında dört çocuktan fazla velayeti altında çocuğu olan kişilere çekinme hakkı tanınması dışında sorumluluk üstlenilecek çocuk sayısı bakımından vesayet görevi üstlenme ile ilgili bir sınırlama bulunmamaktadır.

50 European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union, sf.40

Ülke	Vasi başına düşen azami çocuk sayısı
Finlandiya	Kabul aşamasında vasi başına azami 10 çocuk, entegrasyon aşamasında vasi başına azami 20 çocuk.
Almanya	Alman ve yabancı refakatsiz çocuklar için vasi başına azami 50 çocuk. Bu sayı, vasiye ek görevler verilmesi halinde azaltılabilir.
Yunanistan	Vasi başına azami 20 çocuk. İstisnai olarak, gelen sayısının arttığı dönemlerde, havaalanı veya liman geçiş bölgelerinde veya kabul ve kimlik belirleme merkezlerinde kalışlar sırasında, vasi başına maksimum çocuk sayısı 20'yi aşabilir. Ancak bu durum vasinin görevlerini yerine getirmesini engellememelidir.
Macaristan	Çocuk koruma vasisi başına azami 30 çocuk.
İtalya	Gönüllü vasi başına azami 3 çocuk.
Hollanda	Hollanda çocuk koruma sisteminde kullanılan çalışma yöntemi olan delta yönteminde azami vaka yükü 15-17 çocuktur. Nidos için vaka yükü refakatsiz çocuklar için değişmektedir. Sığınma prosedürü ve kabul tesisi ile ilgili olarak bireysel durumlarına bağlıdır.
Slovenya	Sığınma başvurusunda bulunan refakatsiz çocukların yasal temsilcileri bir seferde en fazla 3 çocuğu temsil edebilir ve başka bir yasal temsilcinin bulunmadığı istisnai durumlarda 5 çocuğu temsil edebilir.

Tablo-3. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Vasi Başına Düşen Azami Çocuk Sayısı⁵¹

Sonuç olarak, Türk hukukunda vasilerin sahip olması gereken özellikler tarif edilmiş olmakla birlikte;

- Üzerinde vesayet görevi olan veya dörtten fazla çocuğun velisi olan kişiye vesayet görevini reddetme olanağı tanınmış ancak vasinin görevini layıkıyla yerine getirmesi için üstlenebileceği azami sorumluluk belirlenmemiştir.
- Vesayet müessesesi genel olarak düzenlendiği ve çocuk korumaya özgü bir düzenleme yapılmadığı için vasinin sahip olması gereken özellikler belirlenirken, çocuk gelişimi, çocuk hakları, çocuk refahı, çocuğun özel ve kültürel ihtiyaçlarının dikkate alınması gibi alanlarda uzmanlık şartına yer verilmemiştir.
- Vasilerin sahip olması gereken özellikler ve vasilik ile uyumlu olmayan haller düzenlenmiş ise de mesleki standartlar ve prosedürler düzenlenmemiştir.
- Vasinin sahip olması gereken özellikler, riskleri bertaraf edici nitelikte değildir.
- Vasilere ücret tayin edilmesi öngörülmüş olmak ile birlikte vesayet makamına bütün vesayet sistemi ile ilgili işlerin (eğitim, program geliştirme, izleme vb.) yürütülmesi bakımından bir bütçe tahsis edilmesi mevzuat ile öngörülmemiştir.

2.2.5. Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Gecikmeksizin Vasi Atanmasını Sağlayıcı Düzenlemeler

Göç halindeki çocukların korunması konusundaki standartlar, çocuğun refakatsiz ve ailesinden ayrı düştüğü anda çocuk koruma sistemine alınmasını ve yetişkin oluncaya ya da anne veya babası görevini yapabilir hale gelinceye kadar bu sistem içinde kalmasını öngörmektedir. Türk mevzuatında velisi olmayan her çocuğa vasi tayin edilmesini (TMK md.404) ve küçükler üzerindeki vesayetin küçükün ergin olması veya mahkemece ergin kılınması ile sona ereceğini (TMK md.470) öngören Türk Medeni Kanunu hükümleri bu kapsayıcılıktadır.

Bu hükümlerin uygulanabilmesi için göç halindeki çocukların refakatsiz veya ailesinde ayrı düşmüş olduğunun fark edilmesi ve bu durumun bildirilmesi gerekir.

51 European Union Agency for Fundamental Rights (2022) Guardianship Systems for Unaccompanied Children in the European Union – Developments Since 2014, sf.30

Fark etme

Bir çocuk ülkeye giriş yaptığıında, ikamet izni veya bu iznin uzatılması amacıyla yapılan başvurularda, kimlik işlemleri sırasında, okula kayıt esnasında, tedavi için sağlık hizmetlerine başvurulduğunda, kısaca bir çocuğun resmi bir makam ile ilişkiye geçtiği her durumda velisinin olmadığını veya çocuğun veli gözetiminden uzak olduğunu fark eden kişiler durumu çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesine bildirmekle yükümlüdür.

Türkiye'ye göç ile gelen çocuğun bir vasi ihtiyacı olup olmadığını fark edebilecek kişiler sırasıyla şunlardır:

(1) *Uluslararası koruma, geçici koruma, insani ikamet ve ikamet izni başvurularını alan ve inceleyen memurlar:*

Çocuğun bir yetişkin ile birlikte geldiği durumlarda başvuru sahibi yetişkin, aile üyeleri adına da başvuruda bulunabilir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.68). Aile üyesi, başvuru sahibinin eşi, ergin olmayan veya bağımlı (ebeveyne) ergin çocuğu ifade eder (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu md.3). Bu nedenle başvuruyu alan memurun, adına başvuru yapılan çocuk ile yetişkin arasındaki velayet ilişkisini veya yetişkinin çocuğa refakat etmeye dair yetkisini incelemesi beklenmektedir. Böylece, ilk fark etme yeri başvuru aşamasıdır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (md.68), başvuru konusunda ergin olmayan aile üyesinin muvafakatının ayrıca aranmayacağını öngörmektedir. Bu nedenle, başvuru kaydı alınırken şüpheli durumların hepsinin tespiti mümkün olmayabilir.

Çocuk adına başvuru, veli, vasi veya yetkilendirilmiş refakatçi tarafından yapılacak olmakla birlikte, çocuk ayrı bir başvuru sahibi olarak kabul edilir. Ancak başvurusu, adlarına başvuru yapan kişiyle birlikte değerlendirilir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.68). Burada devreye yönetmeliğin "Başvuru esnasında, aile üyelerinden herhangi birinin bağımsız değerlendirmeye ihtiyacı olduğuna idarece kanaat getirilirse başvurusu ayrı olarak alınır" hükmü (md.68) girer. Özellikle velayet veya vesayet ilişkisinden şüphe duyulması, bu kişilerin çocuğun yararını gözetecek durumda olmamaları, işlemler için bu kişilere erişilemiyor olması, bu kişilere karşı çocuğa yönelik ihmal ve istismar sebebiyle soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olması gibi hallerde çocuğun yararının korunabilmesi için başvurusunun ayrı olarak değerlendirilmesini öngören bu madde uygulanabilmektedir.

(2) *Kimlik tespiti yapan memurlar:*

Başvuru sahibi kimlik bilgilerini doğru olarak bildirmek ve varsa kimliğini ispatlayacak belge ve seyahat dokümanlarını sunmakla yükümlüdür (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.69). Çocuk koruma açısından bu aşama hem çocuğun hem de refakatçisinin kimliğini tespit etmek ve yetkili kanuni temsilcinin bulunup bulunmadığını saptamak açısından çok önemlidir ve ihmal edilmemelidir.

Çocuklarda kimlik tespiti, çocuğun korunması sürecinin ilk adımlarından biridir. Nesebinin korunması, kaçırılma ve alıkonulmadan korunması ve satılma, evlendirilme, çalıştırılma gibi istismara maruz kalmasının önlenmesi bakımından çocuğun ve refakatçinin kimliğinin doğru tespit edilmesi gerekir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (md.69) bu konuda iki usul öngörmektedir:

- Çocuğun üzerinde geldiği ülkenin yetkili makamlarınca verilmiş bir kimlik belgesi var ise bu belge esas alınır.
- Başvuru sahibinin kimlik bilgilerine ilişkin belge sunamaması halinde, kimlik tespitinde kişisel verilerinin karşılaştırılmasından ve yapılan araştırmalardan elde edilen bilgiler kullanılır. Başvuru sahibinin üzerinde ve eşyalarında mevzuata uygun olarak kontroller yapılabilir.

(3) *Mülakat yapan uzmanlar :*

Başvuru değerlendirmelerinde çocukların mülakata alınması, başvuru ile ilgili bilgi almak kadar, çocuğa yönelik riskleri fark etmek açısından da önemlidir. Bu nedenle, vesayet altına alınma ihtiyacını fark edebilecek en önemli kişilerin başında mülakatları yapan uzmanlar gelir. Çocuklarla yapılacak mülakatın iki ana konusu olmalıdır:

- Başvuru konusu
- Çocuğun korunma ihtiyacı

Göç İdaresi Başkanlığı'nda yapılacak mülakatta çocuğun korunma ihtiyacının fark edilmesi, hem çocuk koruma

sistemini harekete geçirmek bakımından (ÇKK md.6; SHK md.21) hem de başvuru sürecinde izlenecek yolu (başvurucudan bağımsız, başvuru ile birlikte değerlendirme gibi) belirlemek açısından önemlidir.

Bildirim

Görevlerini yaparken vesayeti gerektiren bir halin varlığını öğrenen nüfus memurları, idari makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar (TMK md.404).

Bu kapsamda bildirim yükümlülüğüne ilişkin olarak bazı haller mevzuatta özellikle düzenlenmiştir:

- Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet anne ve babanın her ikisinden kaldırılırsa veya anne ve babadan birinden velayetin kaldırılması çocuğun vesayet altına alınmasını gerektiriyorsa veya boşanma kararının verilmesinden sonra velayet kendisine verilen anne veya babanın başkasıyla evlenmesi, başka bir yere gitmesi gibi yeni olguların zorunlu kılması halinde veya velayetin kaldırılmasını gerektiren diğer hallerde, hakim, velayetin kaldırılmasına karar verdiği takdirde hüküm kesinleştikten sonra vasi atanması için durumu çocuğun yerleşim yerindeki vesayet makamına bildirir (TMKT md.9).
- Görevlerini yaparlarken vesayeti gerektiren velayet altında bulunmayan küçük ile akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan bir erginin varlığını öğrenen mahkemeler, noterler ve idari makamlar bu durumu hemen yerleşim yerinin bulunduğu vesayet makamına bildirir (TMKT md.9).
- Ölüm haberini nüfus kütüğüne işleyen nüfus memuru kütükte vesayet altına alınması gereken bir kimsenin bulunduğunu görürse, durumu, ölenin aile kütüğü ile birlikte hemen yetkili vesayet makamına bildirir. Ölen başka bir yer nüfusuna kayıtlı ise, ölümün vuku bulduğu yer nüfus memuru, durumu ölenin kayıtlı bulunduğu nüfus idaresine bildirir. Bu bilgiyi alan nüfus memuru da yetkili vesayet makamına bildirimde bulunur (TMKT md.9).

Bildirim gerektiren hallerden bazıları korunma ihtiyacı göstergesi de olduğu için durumun çocuğun korunmasından sorumlu makama da bildirilmesi gerekecektir. Bu kapsamda ilk bildirim vasi tayin edilmesi, ikinci bildirim ise çocuğun koruma altına alınma ihtiyacının değerlendirilmesi amacını taşır. Çocuğun korunma ihtiyacı için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirim yapan bir adli veya idari makamın vesayeti gerektiren bir halin varlığından haberdar olmaması halinde ayrıca sulh hukuk mahkemesine vasi tayini için de bildirim yapması beklenemez ve prensip olarak bu durum bir eksiklik veya risk oluşturmaz. Zira çocuğun korunması işlemleri kapsamında gerektiğinde vasi tayini de bildirim ve talebi de idarece yaptırılacaktır. Ancak uygulamada bilinmektedir ki, buradaki farklı ihtimaller uygulamacılar için kafa karışıklığına neden olmaktadır:

İhtimal (1): Türkiye'ye gelirken çocuğun yanında bir yetişkin olmaması veya birlikte geldiği yetişkini Türkiye'de yaşarken kaybetmesi.

Bu durumda çocuğun hem koruma altına alınması hem de vesayet altına alınma ihtiyacının bildirimi gerekecektir.

İhtimal (2): Çocuğun yanında veli ya da vasi olduğunu iddia eden bir refakatçisinin bulunması ancak bu refakatçinin çocuğun velisi veya vasisi olduğunu ispatlayamaması.

Bu ihtimal göç halindeki çocuğun refakatsiz olmaması, ancak ailesinden ayrı düşmüş olması halidir. Bu halin de devletler bakımından korunma ihtiyacını gözetmeyi gerektirdiğine özellikle vurgu yapmak gerekir. Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, kendisinden sorumlu bir yetişkinden ayrı düşmekle birlikte halen akrabalarından ayrılmamış olabilecek⁵² ve buna rağmen devletin onunla korunma ihtiyacı bakımından ilgilenmesi ve bu nedenle de çocuğun yararına uygun bir bakım modeline karar verilmesi ve kanuni temsil ihtiyacının karşılanması için bildirim gerekecektir.

Her iki halde de bildirimin çocukla ilgili işlemi yapan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çalışanı tarafından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yapılması yeterli olacaktır (ÇKK md.6; SHK md.21). Ayrıca vasi tayini için bildirim yapılmasına engel bir hal bulunmamakla birlikte, vasi ataması bakım modeline göre yapılacağından bu işlemin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın incelemesi sonrasında yapılması usul ekonomisi açısından tercih edilebilir.

Böyle olmakla birlikte, örneğin çocuğun velisinin vefat etmesi ve geniş aile içerisinde bakımını üstlenen bir yakının bulunması ve çocuğun bu kişi yanında güvende olması halinde Göç İdaresi çalışanı durumu, çocuğa

52 Arslan, İ. (2023) Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu, TAAD 14(55), sf.81

vasi tayin edilmesi için çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesine bildirebilir (TMK md.404). Ancak, bu durumda da gene çocuğun bakımının bir başkası üstlenmiş olacağından gerekli denetimlerin yapılması (Lahey Sözleşmesi md.3) için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na da bildirim yapılmalıdır (ÇKK md.6; SHK md.21)

İhtimal (3): Çocuğun yanında veli veya vasisinin bulunmaması ancak veli tarafından yetkilendirilmiş bir refakatçinin olması.

Çocuğun yanındaki yetişkinin refakatçi olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmiş olması gerekir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.122):

- Çocuğun, refakatçi ile birlikte seyahat etmesine velisi tarafından onay verilmiş olması.
- Refakatçinin çocuğun bakımı sorumluluğunu üstlendiğine ilişkin taahhütte bulunması.
- Bu onay ve taahhüdün resmi bir makam önünde yapılması ve bu makam tarafından düzenlenmiş belgenin başvuru merciine ibraz edilmesi.

Bu durumda veli tarafından yetkilendirilen bu kişi verilen muvafakatname içeriğine göre çocuk ile ilgili bazı yasal işlemleri yapmaya yetkili, çocuğu bakım ve gözetim ile ilgili taahhüdüne göre de bakım ile yükümlü olmakla birlikte, hem bunların kapsam ve sınırlılıklarının araştırılması ve çocuğun korunması için alınması gereken bir başka tedbir olup olmadığının saptanması hem de bu kişinin bakımının Lahey Sözleşmesi'nin 3.maddesi gereğince denetlenmesi gerektiğinden durumun gene bildirilmesi gerekecektir.

İhtimal (4): Çocuğun velisi ile birlikte yaşarken onlardan korunmasını gerektirecek bir ihmal veya istismara maruz kalması ya da bu kişilerin velayet yetkilerini kullanırken çocuğun yararını gözetmemeleri, görüşünü almamaları, çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanımamaları.

Bu durumda önce çocuğun anne-babasına karşı korunması için bildirim yapılması ve bu kapsamda gerekiyorsa velayetin kaldırılmasının talep edilmesi gerekecektir. Velinin çocuğa karşı yükümlülüklerinin ihmali sebebiyle hakim re'sen müdahale yetkisi bulunduğu için durum doğrudan çocuk hakimine bildirilebileceği gibi çocuğun korunma ihtiyacının bildirileceği Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na da bildirim yapılabilir.

İhtimal (5): Çocuğun terk edilmiş olması ve anne ve babasının belli olmaması ve kimliğinin bulunmaması.

Bu durumda çocuk velayet altında olmadığından hem koruma altına alınması hem de vasi tayini için bildirim gerekecektir. Aynı zamanda çocuğa bir kimlik tahsisi edilmesi için de bildirim gerekecektir. Eğer çocuk beyanda bulunamayacak kadar küçükse, aksi sabit oluncaya kadar Türkiye'de doğmuş kabul edilir (Türk Vatandaşlığı Kanunu md.8/2). Türkiye'de bulunan kimsesiz çocuk, bu suretle vatandaşlık kazanır (Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.12/3) ve nüfus kütüğüne kaydı yapılır (Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.32). Eğer çocuk yaşça büyük ve de kendini ifade edebilecek durumda ise anne-babasının kimlik bilgileri ve vatandaşlığı hakkında bilgi alınıp, araştırılmalıdır. Ancak çocuk böyle bir bilgi vermiyor ise, vatansız ve kimliksiz bırakılamayacağından aynı işlemin onun hakkında da uygulanması gerekecektir. Çocuk bilgi veriyor ve bir araştırma gerekiyor ise bu durumda birinci ihtimaldeki gibi hareket edilecektir.

İhtimaller	Bildirim Yükümlülüğünün Dayanağı	Bildirim Sebebi	Bildirim Makamı
(1) Türkiye'ye gelirken çocuğun velisi yok veya Türkiye'de iken velisini ölüm, terk vb. sebeplerle kaybetmiş.	- TMK md.404	Vasi tayini	- Çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi
	- ÇKK md.6 - SHK md.21 - Lahey Sözleşmesi md.3	Korunma ihtiyacının incelenmesi	- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(2) Çocuğun yanında velisi var ancak belgeleri yeterli değil.	- TMK 404	Vasi/kayım tayini	- Çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi
	- ÇKK 6 - SHK 21 - Lahey Sözleşmesi 3	Korunma ihtiyacının incelenmesi	- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(3) Çocuğun yanında veli tarafından yetkilendirilmiş bir refakatçisi var.	- ÇKK 6 - SHK 21 - Lahey Sözleşmesi 3	Korunma ihtiyacının incelenmesi	- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(4) Çocuğun velisi, velayet yetkisini kullanırken çocuğun yararını gözetmiyor.	- ÇKK 6	Korunma ihtiyacının incelenmesi ve gerekiyorsa velayetin kaldırılması	- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Çocuk hakimi
(5) Çocuk terk edilmiş ve anne- babası belli değil.	- Türk Vatandaşlığı Kanunu - Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	Vatandaşlık ve kimlik düzenlenmesi	- Nüfus Müdürlüğü

Tablo-4. Göç Halindeki Çocukların Bildirimi

Çocuğun korunması ve vesayet altına alınması ya da kayyım tayin edilmesi

Bildirim sonrasında çocuğun korunması ve vesayet altına alınması bakımından izlenecek yol da ihtimallere göre değişiklik gösterebilecektir.

İzlenecek yol - İhtimal (1)

Çocuğun yanında hiç yetişkin yok ise koruma altına alınması ve bir koruyucu aile yanına ve kuruma yerleştirilmesi gerekir. Bu durumda çocuğa bir vasi de tayin edilmelidir. Bu vasi, çocuğun yanına yerleştirildiği ailenin üyelerinden biri veya yerleştirildiği kurumun müdürü veya tamamen başka bir kişi olabileceği gibi birden fazla kişi de olabilir.

İzlenecek yol - İhtimal (2)

Çocuğun yanında kendisinin çocuğun velisi olduğunu iddia eden ancak bunu ispat edemeyen bir yetişkin var ise, Göç İdaresi Başkanlığı çalışanlarının durumu bildirmesi üzerine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın uzmanlarının değerlendirmesine göre bir yöntem bulunmalıdır:

- Bu kişi çocuğun bakım ve gözetim sorumluluğunun verilebileceği bir kişi ise bakım veya barınma tedbiri (ÇKK md.5) kararı alınarak çocuğun bu kişinin yanına yerleştirilmesi ve denetim kararı (ÇKK md.36) ile burada güvende olup olmadığının izlenmesi suretiyle korunması seçeneklerden biridir.

Veli olduğunu iddia eden kişi bunu ispatlayıncaya kadar çocuğun anne-babası ile bağının kopmasını sağlayacak bu yöntem tercih edilecek ise iki tedbir olanağı bulunmaktadır.

- i. Yetişkinin sabit bir ikametgahının ve gelirin olması halinde sadece çocukla ilgili bir koruma kararı alınmakla yetinilecekse bakım tedbirine başvurulmalı (ÇKK md.5/1.c) ve denetim kararı alınmalıdır (ÇKK md.36).
- ii. Eğer veli olduğunu iddia eden kişinin de korunmaya ihtiyacı var ise bu durumda barınma tedbirine başvurulmalıdır (ÇKK md.5/1.e).

Her iki ihtimalde de yetişkin yasal olarak çocuğu temsil etmek için gerekli belgeleri ibraz edemediğinden çocuğa kayyım ve vasi tayin edilmesi de gerekir. Eğer kısa sürede belgelendirme ihtiyacı giderilecekse o sırada yapılacak işlemler için kayyım tayin edilmesi ile yetinilebilir. Ancak çocuğun çok yönlü yasal temsilciliğe ihtiyacı varsa, vasi tayin edilmek zorundadır. Bu durumda uygun bulunması halinde çocuğun bakımını üstlenen kişi vasi tayin edilebilir veya vesayet makamı kendi vasi listesinden birini vasi olarak atayabilir.

- (b) Eğer çocuğun velisi olduğunu iddia eden yetişkinlerin yanında kalması mümkün değilse (örneğin, güvenli biçimde teyit edilemiyor, sabit bir ikametgah bulunmuyor, birbiri ile çelişen iddialar bulunuyor vb. ise) veya bu kişi çocuğun bakım ve gözetim sorumluluğunun verilemeyeceği bir kişi ise bu durumda birinci ihtimalle benzer bir durum doğacak ve hem çocuğun korunması hem de vasi tayini bakımından birinci ihtimaldeki yol izlenecektir.

AİHM 40031/98 sayılı Gnähore v. Fransa kararında Devletin anne-baba ile çocuk arasındaki bağı koruma yükümlülüğüne ilişkin olarak temel kriteri şöyle ifade etmektedir: "Aile bağlarının koparılması çocuğun kökenlerinden koparılması anlamına geleceğinden, ailenin işlevsizliği açıkça anlaşılmadığı sürece çocukla ailesi arasındaki bağlar sürdürülmelidir." Ancak buradan da anlaşılacağı üzere ailenin işlevsiz olup olmadığı araştırılmalı ve işlevsizliği açıkça anlaşıldığında devlet çocuğu korumak üzere aile içi ilişkiye müdahale ederek gereken tedbiri almalıdır.

İzlenecek yol - İhtimal (3)

Çocuğun yanında veli veya vasisinin bulunmadığı ancak bunlar tarafından yetkilendirilmiş bir refakatçinin bulunduğu durumda, verilen muvafakat ve taahhüt yeterliliğinin değerlendirilmesi ve aynı zamanda refakatçinin bakım kapasitesinin denetlenmesi gerekecektir. Böyle bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlara ulaşılabilir:

- (a) Refakatçi bakım kapasitesi bakımından yeterli ve sahip olduğu muvafakat ve verdiği taahhüt kapsam bakımından yeterli ise ve veli velayet görevini yerine getirebilecek durumda ise çocuk bu kişi ile birlikte velisinin muvafakati ile kalabilir, bazı işlemler için gerektiğinde çocuğa kayyım atanabilir. Bu durumda Lahey Sözleşmesi 3.maddesindeki denetim görevinin yerine getirilmesi için bir denetim görevlisi tayin edilmelidir (ÇKK md.36).
- (b) Refakatçi bakım kapasitesi bakımından yeterli ancak çocuğun velisi tarafından verilen muvafakat yetersiz veya velayet görevini sürdürebilme imkanına sahip değilse ya da sahip olmadığına (örneğin, silahlı çatışmanın sürdüğü yerde yaşamakta olması sebebiyle erişilemez olması veya vefat etmiş olması vb.) dair şüphe var ise bu durumda refakatçinin yanında kalması için bakım tedbiri kararı alınması ve vasi tayin edilmesi gerekecektir. Bu durumda da denetim kararı gerekir (ÇKK md.36).
- (c) Refakatçi bakım kapasitesine sahip değilse, muvafakat ve taahhütname olsa bile çocuk hakkında koruma kararı ve vasi tayini gerekecektir. Bu durum birinci ihtimal ile aynı işlemlerin yapılmasını gerektirir.

İzlenecek yol - İhtimal (4)

Velinin velayeti kullanırken yasal yükümlülüklerini yerine getirmemesi, çocuğun ihmal veya istismara maruz kalması anlamına gelir. Bu da devletin çocuğu anne-babaya karşı koruma yükümlülüğünü gündeme getirir (ÇHS md.19). Türk Medeni Kanunu bu durumda hakime uygun tedbiri alma yetkisi verir. Bu tedbirlerin en ağırı da velayetin kaldırılmasıdır (TMK md.346-348). Velayet kaldırıldığında da çocuğa vasi tayin edilmesi gündeme gelir. Bu durumda velayeti kaldıran çocuk veya aile hakiminin durumu sulh hakimine bildirmesi gerekir.

İzlenecek yol - İhtimal (5)

Çocuk nüfusa kaydedilmesi ve bir kimlik sahibi olması halinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak aynı çocuk koruma prosedürüne tabi olacaktır. Anne-babası bulunmadığı, terk edilmiş olduğu için koruma kararı alınması, koruyucu aile veya kurum bakımına yerleştirilmesi ve kendisine bir vasi tayin edilmesi gerekecektir.

İhtimaller	Bildirimi Alan Makam	Yapacağı İşlem
Türkiye'ye gelirken çocuğun velisi yok veya Türkiye'de iken velisini ölüm, terk vb. sebeplerle kaybetmiş.	Çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi	Vasi tayini
	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Kurum bakımı için bakım tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Aile yanında bakım için bakım tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Daha önce bildirilmemiş ve tayin edilmemiş ise çocuğa vasi tayin edilmesi için sulh hukuk mahkemesine müracaat
		Denetim kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
Çocuğun yanında velisi var ancak belgeleri yeterli değil.	Çocuğun bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi	Vasi/kayım tayini
	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Aile yanında bakım için bakım veya barınma tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Kurum bakımı için bakım tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Daha önce bildirilmemiş ve tayin edilmemiş ise çocuğa vasi veya kayıym tayin edilmesi için sulh hukuk mahkemesine müracaat
		Denetim kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
Çocuğun yanında veli tarafından yetkilendirilmiş bir refakatçisi var.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Aile yanında bakım için bakım tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Kurum bakımı için bakım tedbiri kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Denetim kararı talebi ile çocuk hakimine müracaat
		Refakatçinin yetki belgesinde sınırlılıklar var ise çocuğa vasi veya kayıym tayin edilmesi için sulh hukuk mahkemesine müracaat
Çocuğun velisi, velayet yetkisini kullanırken çocuğun yararını gözetmiyor.	Çocuk hakimi velayeti kaldırdığında	Vasi tayini için durumun sulh hakimine bildirilmesi
Çocuk terk edilmiş ve anne- babası belli değil.	Nüfus müdürlüğü	Kimlik kaydının yapılması. Bunun dışında vasi tayini ve koruma ile ilgili işlemler diğer ihtimallerdeki gibi yürüyecektir.

Tablo-5. Göç Halindeki Çocukların Korunması ve Vesayet / Kayıym Tayini

Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuğa Vasi Tayin Edebilmek İçin Velayetin Kaldırılması Şartının Uygulanmasına Dair

Türk Medeni Kanunu'na göre bir çocuğa vasi tayin edilebilmesi için veli olarak bir yetişkinin var görüldüğü hallerde öncelikle velayetin kaldırılması gerekecektir. Bu ayrı bir dava olarak aile mahkemesinde görülür. Çocuğun vesayet altına alınmasından önce velayetin kaldırılması bir ön mesele olacaktır. Velayetin kimde olduğunun tespiti, kaldırılma sebeplerinin araştırılması ve bu sırada uygulanacak hukukun belirlenmesi gibi gereklilikler, uygulamacıların bu konudan kaçınmasının nedenlerinden biridir.

Çocukla anne ve/veya babası arasında bir soybağı ilişkisi kurulamamış ise hukuken tanınabilir bir veli olmadığı için doğrudan vasi tayin edilebilecektir. Çocuğun anne-babası ile soybağının kurulmasını beklemek gerekmez. Soybağının kurulması için gerekli davaların açılabilmesi dahil olmak üzere bu süre zarfında çocuğun korunması için vasi tayin edilmesi Türk hukukuna göre gerçekleştirilecektir.

Ancak soybağı kurulmuş ise velayet ilişkisinin sona ermesi gerekir. Velayetin kaldırılabilmesi için; öncelikle diğer tedbirlere başvurulmuş veya başvurulsa bile sonuç alınamayacak olduğunun anlaşılmış olması gerekir (TMK md.348). Aynı zamanda da aşağıdaki koşullar gerçekleşmiş olmalıdır:

- Anne ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi.
- Anne ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

Velayete sahip anne ve/veya babanın, Türkiye'de olmaması, TMK md.348/1.1'de yer alan başka bir yerde bulunma koşulunu sağladığından velayetin kaldırılarak çocuğa vasi tayin edilmesi için geçerli bir hukuki gerekçe olacaktır. Bu durum çocukla anne-babası arasındaki soybağını veya kişisel ilişki kurma hakkını engellemediği gibi anne-baba bu görevi yerine getirebilecek hale geldiklerinde vesayet kararı sona erdirilebilecektir. Anne-babanın Türkiye'de olması, ancak çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya hastalığı sebebiyle görevini yerine getirememesi gibi haller için de bu durum geçerlidir.

Çocuğun velisinin olduğu durumlarda vasi tayini öncesinde velayetin kaldırılması bir ön mesele olacak ve bu sorunun çözümünde Türk hukuku uygulanacaktır (Lahey Sözleşmesi md.16-18). Bunun tek istisnası, duruma ilişkin somut bir bağlantı olması halidir. Eğer böyle bir bağlantı varsa Türk hukuku yerine bağlantılı olunan ülke hukuku uygulanabilecektir. Örneğin güvenli geri dönüş sürecindeki veya anne-babası üçüncü bir ülkeye gitmiş ve kendisi de o ülkeye çağrılmakta olan bir çocuk için velayetin kaldırılmaması, Türkiye'deki işlemlerinin takibi için bir kayyım tayin edilmesi tercih edilebilir. Bunun amacı Türk mahkemelerince verilecek kararın çocuğun gideceği ülke makamları tarafından kolaylıkla tanıma ve tenfizinin yapılmasını ve çocuğun hak kaybına uğramamasını sağlamaktır.⁵³

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan çocukların korunması ile ilgili işlemlerde karşılaşılan bir diğer sorun, ülkeye giriş sırasında beyan ile işlem yapılmış olması ve bu nedenle bazı çocukların geçici kimlik kayıtlarındaki velilerinin gerçek anne-babaları olmamasıdır. Bu durumda velayetin kaldırılması işlemi için velayeti ispata yarayacak beyana dayalı düzenleme dışında bir belgenin bulunmaması, çocuğun menşe ülkesinden kayıtların getirilmesindeki zorluklar gibi sebeplerle sorun karmaşık hale gelmektedir.

Uluslararası koruma talebinde bulunan yetişkinin, aile üyeleri adına da başvuruda bulunduğu durumda ergin olmayan aile üyesinin muvafakatinin ayrıca aranmayacağını öngören düzenleme (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik md.68), başvuru sahibinin çocuğun gerçek velisi olmaması halinde Göç İdaresi çalışanının bu aşamada durumu fark etmesini zorlaştırmaktadır.

Çocuğun refakatsiz olduğu durumda ise, Dublin Tüzüğü'ne (md.6) göre, bir temsilci atanması tam da bu gibi sorunların önlenmesi bakımından öngörülmüştür. Temsilci, çocuğun çıkarlarının nasıl değerlendirileceği hakkında yol gösterir.

Vesayetin sona ermesi

Vesayetin sona ermesi ile vasiliğin sona ermesi birbirinden farklıdır. Vesayet devam ederken vasinin görevi de ayrıca sona erebilir. Bu durumda çocuğa yeni bir vasi tayin edilir.

53 Giray, F.K. (2020) 19 Ekim 1996 Tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetine Uygulanacak Hukuk, Public and Private International Law Bulletin 40(1): 353–399, sf.374

Vasi, kural olarak iki yıl için atanır (TMK md.456) . Bu süre her defasında ikişer yıl uzatılabilir. Vasinin görevi aşağıdaki hallerde sona erebilir:

- Çocuğun yerleşim yerinin değişmesi (TMK md.412)
- Vasinin fiil ehliyetini yitirmesi veya ölmesi (TMK md.479)
- Vasilik süresinin dolması ve uzatılmaması (TMK md.480)
- Engel veya kaçınma sebebinin ortaya çıkması (TMK md.481)
- Görevden alınma (TMK md.483)

Velayet veya vesayet altındaki çocuğa ihtiyacına göre kayyım atandığında, kayyımın görevi tayin edildiği işin bitimi ile veya belirlenen sürenin dolması ile sona erer (TMK md.477).

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (md.10/y), kuruluş veya birim bakımını reddederek sıklıkla kuruluştan veya birimden izinsiz ayrılan veya eldeki tüm verilerin değerlendirilmesine karşın altı ay süreyle kendisine ulaşılamayan ve haber alınamayan çocukların durumunun ilgili belgelerle birlikte mahkemeye bildirilerek, korunma veya bakım tedbir kararının kaldırılmasını öngörmektedir. Çocuğun kuruluş bakımında kalmaması ve kendisine ulaşılamaması risk altında olduğunun göstergesi olacağı için bu düzenleme çocuğun korunma hakkına ve çocukluk süresi boyunca koruma altına olması ilkesine aykırılık oluşturacak niteliktedir.

Avrupa Konseyi ilkelerinde, çocuğun reşit olmasından sonra da koruyucu desteklerin devam ettiği bir geçiş dönemi olması öngörülmektedir. Örneğin Belçika'da uzun vadeli olarak gençlik bakımındaki refakatsiz çocuklar için 16 yaş civarında bir gelişim planı hazırlanması, en geç 18. yaş gününden altı ay önce bir destek planı hazırlanması öngörülmüştür.⁵⁴ Refakatsiz Çocuklar Yönergesi de 18 yaşını doldurarak kuruluştan ayrılacak çocuklar için üç ay öncesinde Göç idaresi Genel Müdürlüğü ile bağlantıya geçilmesini, geçici koruma statüsünde olup birimlerde bakım altında olan refakatsiz çocuklardan 18 yaşını dolduracak olanlara barınma ve yardım seçenekleri hakkında gerekli danışmanlık yapılmasını, kendilerine bakamayacak durumda olmaları ve geçici barınma merkezinde kalmayı seçmeleri halinde AFAD tarafından uygun görülen geçici barınma merkezlerine yerleştirilmelerinin sağlanabilmesi için, söz konusu çocukların 18 yaşını doldurmalarına üç ay kala İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü ile irtibata geçilmesini öngörmektedir.

Sonuç olarak, Türk mevzuatında çocuklara gecikmeksizin vasi atanması ve velisi görev yapar hale gelinceye ya da reşit oluncaya kadar vesayet sistemi içerisinde korunması ilkesi ile ilgili fark etme, bildirme, vesayet sistemi ve koruyucu hizmetlerden yararlanılma ve vesayetin sona ermesine ilişkin olarak standartları sağlayıcı bir düzenleme bulunmaktadır. Ancak,

- Vesayet sisteminin göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar bakımından nasıl uygulanacağını gösterir bu alana özgü bir yasal düzenleme veya rehber bulunmamaktadır.
- Çocuklara vasi tayin edilmesi sırasında genel hükümler dışında aşağıdaki hakların korunması için bu alana özgü yasalarda açık bir düzenleme bulunmamaktadır:
 - Çocuğun vesayet süreci ve bu alandaki hakları hakkında bilgilendirilmesi
 - Tercümandan yararlanma hakkı
 - Çocuğun vesayet işlemleri ve tayin edilecek vasi hakkında görüşünün alınması
 - Yetişkinliğe hazırlanma

2.2.6. Vasilerin Yasal Sorumlulukları ve Görevlerine İlişkin Düzenlemeler

Vasi atanırken gerek görülmesi durumunda birden fazla kişinin atanması mümkündür. Ancak her birinin görevlerinin ayrı ayrı belirtilmesi ve hepsinin buna rıza göstermesi gerekir (TMK md.413). Dolayısıyla bu kişiler birbirlerinin yedeği değildir; birbirinden farklı sorumluluklara sahip oldukları için birlikte çalışacak kişilerdir. Ancak bu şekilde bir görevlendirme özellikle kamu kurumu çalışanlarının vasi olarak atandığı hallerde resmi izin vb. nedenlerle vasinin görev yerinde olamayacağı durumlar için bir çözüm yolu olarak kullanılabilir.

Vasi atama kararı, çocuğun yerleşim yerinde ve nüfusa kayıtlı olduğu yerde ilan edilecektir. Aynı zamanda da çocuk yabancılar kütüğüne kayıtlı ise (Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik'in 1. maddesi uyarınca, Türkiye'de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılar mahsus ika-

54 Council of Europe (2023) The Transition of Unaccompanied Migrant Children to Adulthood, sf. 18

met tezkeresi alan yabancıların kimlik bilgileri ve beyan edecekleri nüfus olaylarının yabancılar kütüğüne kaydı gereklidir.) vasi atanmasına ilişkin kararın da bu kütüğe işlenmesi gerekir.⁵⁵

Vasinin üç temel görevi vardır:

1. Kişiye özen: Vasi, vesayetine verilen çocuğun bakımı, eğitimi ve kişilik haklarının korunması için gereken önlemleri almak ve bunu özenle yapmakla yükümlüdür (TMK md.445; TMKT md.15)
2. Hukuki temsil: Vesayet dairelerinin yetkilerine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla vasi, vesayet altındaki kişiyi bütün hukuki işlemlerinde temsil eder (TMK md.448)
3. Mal varlığının yönetilmesi: Eğer çocuğun mal varlığı var ise vasi buna ilişkin bir defter tutmalı ve hesap raporları ile vesayet makamını bilgilendirmelidir (TMK md.438, 439; TMKT md.15-28). Ayrıca vesayet altındaki kişiye ait kıymetli evrak, değerli eşya, önemli belge ve benzerleri, malvarlığının yönetimi bakımından bir engel yoksa, vesayet makamının gözetimi altında güvenli bir yere konulur. Eğer bir engel var ise, bir tutanak ile vasiye de teslim edilebilir (TMKT md.23).

Vasinin vesayet altındaki kişi adına kefil olması, vakıf kurması ve önemli bağışlarda bulunması yasaktır (TMK md.449).

Velinin çocuğun görüşünü alma yükümlülüğü vasi için de geçerlidir. Vesayet altındaki kişi görüş oluşturma ve açıklama yeteneğine sahipse, vasi önemli işlerde karar vermeden önce olanak ölçüsünde, onun görüşünü almakla yükümlüdür (TMK md.450). Öte yandan, vesayet altındaki kişinin işi uygun bulmuş olması vasiyi sorumluluktan kurtarmaz. Vasinin özen yükümlülüğü kapsamında çocuğun yararını gözetme sorumluluğu bulunmaktadır.

Ayırt etme gücüne sahip çocuk, vasinin açık veya örtülü rızası ile yükümlülük altına girebilir veya bir haktan vazgeçebilir. Rıza almadan yapılmış yükümlülük getirici bir işlemi vasinin sonradan onaması da mümkündür (TMK md.451). Bu hüküm daha çok mali sonuç doğurucu işlemlere ilişkindir. Resmi makamlar önünde yapılacak işlemler bakımından her işlem için aranan koşula ayrıca bakmak gerekir. Göç sürecindeki başvurular da bu kapsamdadır.

2.2.7. Vesayet Süreci ve Vasinin İşlemleri ile İlgili Şikayet Mekanizmasına ve Çocuğun Adalet ve Kanun Yollarına Erişimine Dair Düzenlemeler

Vasinin işlemlerini vesayet dairesi, vesayet dairesi sulh hukuk mahkemesinin işlemlerini ise asliye hukuk mahkemesi denetler. Bunun dışında vasi ve kayyım, görevlerini yerine getirirken kusurlu davranışıyla vesayet altındaki kişiye verdikleri zarardan sorumludur (TMK md.467). Vasinin işlemleri herkes tarafından vesayet dairesine şikayet edilebilir. Ayırt etme gücüne sahip çocuk da şikayet yoluna başvurabilir (TMK md.461).

Devlet, vesayet dairelerinde görevli olanların hukuka aykırı olarak sebebiyet verdikleri zararlardan doğrudan doğruya sorumludur. Aynı zamanda, vasi ve kayyım tazmin ettirilemeyen zararlardan da sorumludur (TMK md.468). Devlet, zararı tazmin ettikten sonra kusurlu olanlara rücu eder ve zararın doğmasına kusurları ile sebep olanlar bu zararın giderilmesinde Devlete karşı müteselsilen sorumludurlar (TMK md.468).

Türkiye’de olduğu gibi Çekya ve İtalya’da da vasinin aldığı önemli kararları mahkemenin onaylaması gerekmektedir. Bu işlem anında denetim sağlayan bir mekanizmadır. Ancak bunun dışında vasilerin denetlenmesi ve eğitim ve rehberlik sağlanması için iç ve dış denetim modelleri de önerilmektedir. Dış denetim genellikle, bir şikayet üzerine adli makamların sağladığı denetimdir. İç denetim ise vasilerin işe alınması, eğitimleri gibi süreçlerin denetlenmesini ifade etmektedir. İtalya’da bu görev Çocuk ve Ergenlerin Korunması Ulusal Otoritesi’ne verilmiştir.⁵⁶

Bu denetim için prosedürlerin tarif edilmiş olması gerekir. Örneğin, Slovenya’da vasi bir önceki yıla ait raporu 15 Şubat tarihine kadar sorumlu sosyal hizmet merkezine sunmakla görevlidir. Rapor, sağlık, eğitim, mal varlığı, aylık gelir ve giderler gibi çocukla ilgili bütün önemli hususları içermelidir. Gerçekleştirilen ve bekleyen görevler ayrıntılı olarak açıklanmalı ve bekleyen görevler için de bir plan sunulmalıdır. İsveç’te ise her üç ya da altı ayda bir rapor verilmesi esası benimsenmiştir.⁵⁷

55 İlyaz, E. (2019) Milletlerarası Aile Hukukunda Çocuğun Vesayeti. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, sf.163

56 European Union Agency for Fundamental Rights (2022) Guardianship Systems for Unaccompanied Children in the European Union – Developments Since 2014, sf.36

57 European Union Agency for Fundamental Rights (2022) Guardianship Systems for Unaccompanied Children in the European Union – Developments Since 2014, sf.37

Vesayet makamının idari bir yapı olduğu yerlerde, bu kurumlar vasilerin faaliyetlerine ilişkin denetimleri de üstlenmektedir. Örneğin Macaristan'daki Vasilik Bürosu ve Bölge Çocuk Dairesi, vasileri denetlemekten sorumludur.⁵⁸

Türk mevzuatında vasinin işlemlerinin vesayet dairesince, vesayet dairesinin işlemlerinin ise asliye hukuk mahkemesince denetlenmesi dışında iç denetime dair ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır. Vasi önemli işler sırasında vesayet makamının onayı almakla ve harcamalar ve mal varlığı yönetiminde de vesayet makamının öngördüğü periyotlar ile harcamalara ilişkin belgeleri sunmakla yükümlüdür. Ancak bu çocuğun yaşam planına dair bir ayrıntı içermez. Çocuğun bakımını üstelenen bir akrabasının vasi olduğu durumlarda mahkemenin belge üzerinde denetimi dışında ikametgahta denetim yapılmasını sağlayacak bir düzenleme bulunmamaktadır. Koruyucu aile veya kuruluş bakımındaki çocuklar için, kuruluş hizmetlerinin denetimi yapılmakta ise de bu da vasilik bakımından bir denetim değildir.

2.2.8. İlgili Kişi ve Kuruluşlar ile Vasiler Arasında İşbirliği ve Koordinasyonu Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler

Vasi ve kayyımların çocuğun yararını koruyabilmeleri için çocukla ilgili kurum çalışanları ve özel kişiler ile birlikte çalışması gerekecektir.

Vasilerin öncelikle vesayet makamı ile işbirliği yapması gerekir. Zira, çocuğun rutin bakım ve gözetimi dışında kalan işlemler için vesayet makamı veya denetim makamının onayını alması gerekecektir. Bu nedenle sulh hukuk hakimisi ve işlemlerin yürütüldüğü sulh hukuk mahkemesi kalemi çalışanları ile iletişim halinde olması ve gerekli kararların zamanında çıkması için yürütülecek işlemlerde (örneğin, çocuğun dinlenmesi, belge temini vb.) işbirliği yapması rolünün bir gereğidir.

Vasinin doğrudan bakım hizmeti veren kişi olmadığı durumlarda, bakım hizmeti veren kişi ile iletişim halinde olması ve gene çocuğun ihtiyaçlarının zamanında karşılanması için işbirliği yapması gerekir. Bu durumda vasinin aynı zamanda çocuğa bakım veren kişi ile vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi hakimisi arasında da işbirliğini sağlayıcı bir rol oynaması beklenir.

Çocuğun eğitimi ile ilgili olarak okul, kurs vb. faaliyet alanlarında, düzenli tedavi görmesi gerektiği hallerde çocuğun doktoru veya hizmet aldığı sağlık kuruluşu nezdinde temsil ve karar alma süreçlerinin düzgün işlemesi için vasinin bu kurumlarla da iletişim halinde olması ve süregelen faaliyetlerde aksama yaşanmaması için gene hem kendisi hem de vesayet makamı ile iletişimin kesintiye uğramamasını ve karar alma süreçlerin işbirliği yapılmasını sağlaması gerekecektir.

Çocuğun bir kurumda koruma altında olduğu durumlarda ise vasi bu kurumun yetkilileri ile iletişim ve işbirliği içinde olmalıdır.

Vasinin ilgili kişi ve kurumlarla işbirliğinin, kişi ve kurumların değil çocuğun yararını koruma amacı taşıdığı dikkatten kaçmamalıdır. Burada vasiden kurumun veya kişinin işlerini kolaylaştırması değil, çocuğun yararını korumak için sürecin doğru, gereken hızda ve özenli biçimde işlemesini sağlaması beklenir. Bu bakımdan çocuğun yararı ile kurum ve kişilerin yararının çatıştığı durumda vasinin çocuğun tarafında olması gerekir.

Özen yükümlülüğü gereğince, vasinin çocuğu temsil edebilmesi ve yararını koruyabilmesi için kendisi çocuğa bakım veren kişi veya kurumlarla ya da çocuğun hizmet aldığı kişi veya kurumlarla çatışma halinde olmamalı; çocuğu temsil edebilmek ve yararını koruyabilmek için iletişim ve işbirliği sağlama konusunda azami çabayı göstermelidir.

Ancak, iç hukukta Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 46.maddesinde yer alan ve Göç İdaresi Başkanlığı'na verilmiş olan işbirliği yapma görevi dışında vesayete ilişkin düzenlemelerde özel olarak işbirliği mekanizmasına ilişkin bir düzenleme veya vasi ve kayyımlar için özel bir işbirliği kuralı bulunmamaktadır.

2.2.9. Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocukların Aile Birleşiminin Sağlanması İçin Uluslararası İşbirliğini Temin Etmeye Yönelik Düzenlemeler

Türk hukukunda refakatsiz çocukların aile birleşiminin sağlanmasına yönelik özel ve kapsamlı bir düzenleme bulunmamaktadır. Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (md.10/n) "Çocuğun menşe ülke veya hedef ülkede aile birleşimi talebi varsa ailenin izinin sürülmesi için çocuğun talebinin İl Göç İdaresi Müdürlüğüne" bildirilmesini öngörmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği (md.49) de refakatsiz çocuklar için aile birleşimi ile ilgili işlemlerin çocuğun talebi aranmaksızın başlatılmasını öngörmektedir. Aynı yönetmeliğin 42. maddesi güvenli geri

58 International Organization for Migration (IOM) (2012) Overview of Guardianship Systems for Unaccompanied Minor Asylum Seekers in Central Europe, sf. 74

dönüş; 44. maddesi üçüncü ülkeye çıkış ve yerleştirme, 46. maddesi ise yönetmelikte yer alan geçici koruma ile ilgili bütün işlemler bakımından ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanmasını öngörmektedir. Genel olarak bu hükümler ilgili bütün taraflar arasında işbirliğini öngörmekte ise de, özel olarak vesayet makamı ve vasilerin bu süreçte üstlenebileceği sorumluluk ve işbirliği sürecindeki rollerine dair bir düzenleme içermemektedir.

Bölüm 3. Sonuç ve Öneriler

Türk kamu vesayeti sistemine dair mevzuatın raporun birinci bölümünde yer alan standartlar ile uyumu değerlendirildiğinde, kısmi bir uyumdan söz etmenin mümkün olduğu görülmektedir (raporun ikinci bölümünde ayrıntılandırılan bu değerlendirmenin bir özeti Tablo-6'da sunulmuştur). Ancak etkili bir vesayet sistemi için kapsamlı bir politika ve reforma ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bölümde Türk kamu vesayeti sisteminin standartlara uygun ve etkili şekilde işleyebilmesinin sağlanması için özellikle mevzuat açısından düzenleme gerektiren alanlara dair öneriler yer almaktadır.

Tablo-6. Mevzuatın Vesayet Sistemine İlişkin Standartlara Uyumu Bakımından Kontrol Listesi

Kriter	Uyum durumu	Yasal düzenleme
Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için özel bir koruma ve yardım sağlanması ve vasi atanması hak olarak düzenlenmiş mi?	Kısmen (Koruyucu hizmetlerin sunulmasına özgü düzenleme)	TMK md.404 vd. Refakatsiz Çocuklar Yönergesi
Vasinin derhal atanması ve gecikme olma ihtimalinde çocuğun korunması bakımından herhangi bir boşluk olmamasını sağlayacak bir düzenleme var mı?	Evet	TMK md.404 SHK Ek md.9
Bir kişinin çocuk olup olmadığının belirlenemediği durumlarda çocuk gibi muamele görmesini sağlayacak bir düzenleme var mı?	Hayır	
Vasinin seçilmesi, atanması, değiştirilmesi ve vesayetin sona erdirilmesine ilişkin koşullar ve usuller, aşağıdaki unsurların dikkate alınmasını da içerecek biçimde kanunla düzenlenmiş mi? - Çocukların menşe ülkeleri dışındayken içinde bulundukları özel kırılganlık durumları - Çocukların özel koşulları - Çocukların ek koruma ve yardıma ihtiyaç duymalarına neden olan faktörler - Çocukların dinlenilme hakkı - Çocukların yüksek yararı - Çocuğun istikrar ve süreklilik ihtiyacı	Kısmen (Vasi olma koşulları ve vasiliğe engel haller düzenlenmiş)	TMK md.413-415
Çocukların bilgi edinmelerini ve görüşlerini ifade etmelerini ve bunların dikkate alınmasını sağlayacak usuller belirlenmiş mi?	Hayır	
Vasi atanmasına ilişkin düzenlemeler devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine saygılı mı? Örneğin, - Vasi tayin sürecinde çocuğun görüşü alınıyor mu? - Yargı denetimi var mı? - Karara itiraz olanağı var mı? - Yargılama sırasında görüşlerini ifade etme becerisine sahip çocuk bilgilendiriliyor mu ve görüşünü ifade etme olanağı tanınıyor mu?	Kısmen (Denetim ve itiraz olanağı var)	TMK md.397-461

Vesayetin 18 yaşına kadar sürmesi öngörülmüş mü?	Evet	TMK md.470
18 yaşından sonra geçiş dönemi öngörülmüş mü?	Hayır	
Vasinin görevleri, uyması gereken mesleki standartlar ve eğitim ihtiyacı tanımlanmış mı?	Kısmen (Görevleri tanımlanmış)	TMK md.416, 418, 438-455
Vasi sicili tutulması öngörülmüş mü?	Kısmen (Mahkemeler nezdinde)	TMKT md.11
Vasilerin güvenilir ve nitelikli kişilerden oluşması için, belirlenmeleri, işe alınmaları ve atanmalarının usulü belli mi?	Kısmen	TMK md.416, 418
Vasi ve çocuk arasındaki güven ilişkisinin tesisi için uygun ortam sağlamaya yönelik (kişisel temas ve ziyaret olanağı, gizlilik kuralı, çocukla ilgili konularda açıklama yapmadan önce çocuğun rızasının alınması gibi) düzenlemeler var mı?	Hayır	
Çocuğun bilgilendirilmesi öngörülmüş mü ve bilgilendirmeye ilişkin esaslar belirlenmiş mi?	Hayır	
Vesayet sistemi için bir şikayet mekanizması var mı?	Evet	TMK md.461
Vesayet makamının vasileri denetlemesini sağlayacak bir düzenleme var mı?	Evet	TMK md.462-463
Bağımsız denetim de dahil olmak üzere vesayet sistemi için bir denetim mekanizması var mı?	Hayır	
Verilerin korunması ve gizliliğini sağlayacak bir yöntem öngörülmüş mü?	Hayır	
Çocukların şikayet mekanizmaları ve hak arama yolları hakkında bilgilendirilmeleri öngörülüyor mu?	Hayır	
Ulusal makamlar ve yükümlü kişiler arasında işbirliği mekanizması öngörülüyor mu?	Hayır	
Uluslararası makamlarla işbirliği mekanizmaları öngörülüyor mu?	Hayır	
Vesayet sisteminden sorumlu bir yetkili makam var mı ve bu makam vesayet altına alınacak çocukların çıkarlarıyla herhangi bir çatışmanın olmasını önleme amacı dikkate alınarak belirlenmiş mi?	Evet	TMK md.397
Vasilerin tarafsız ve bağımsız olmalarını öngören bir düzenleme var mı?	Hayır (aksine hüküm var)	TMKT md.13 SHK Ek md.9
Vesayet makamına bütçe, personel ve teknik kaynak tahsisi öngörülmüş mü?	Hayır	
Vesayet makamında çalışacak personele dair belirlenmiş standartlar ve bu standartlara uygunluğu sağlayacak süreçler var mı?	Hayır	
Vesayet makamı ve vasilerin uluslararası işbirliğindeki rol ve sorumlulukları tanımlanmış mı?	Hayır	

Öneri 1: Vesayet Makamının Yapısı Hakkında Bir Model Tercih Edilmesi

Yapısal olarak Türkiye’de çocuk koruma alanında kamu vesayeti makamının nerede teşkilatlanacağına karar verilmesi en önemli sorunlardan biridir. Türk Medeni Kanunu’nun vesayet dairesini düzenlerken teşkilatını öngörmemiş olması nedeniyle ayrı bir idari makam bulunmamaktadır. Kamu vesayetinin bir idari işlem olduğu

düşünülürse bu durumda İsviçre gibi tamamen ayrı bir kurum mu oluşturulacağı, yoksa çocuğun korunmasından sorumlu bakanlığa bağlı bir müdürlük bünyesinde bir teşkilatlanmaya mı gidileceğine karar verilmelidir.

Dünya örneklerinden yararlanılarak üç modelden birine karar verilebilir:

- (1) Sulh hukuk mahkemeleri nezdinde vasilik yapabilecek kişilerin istihdam edilmesi.
- (2) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı nezdinde bakım hizmetlerinden bağımsız bir müdürlük olarak ve-
sayet organları nezdinde çalışacak bir birim oluşturulması.
- (3) Valilikler veya belediyelere görev ve sorumluluk verilmesi ve yerel birimlerde vesayet organları ile
işbirliğinde çalışacak vasilik yapacak kişilerin bulunduğu bir birim oluşturulması.

İlk olasılık, bir yasa değişikliği gerektirmemektedir, yönetmelik ile vasilik sistemi düzenlenerek hemen hayata geçirilebilecektir. Mevcut yasal düzenleme çerçevesinde sorunun çözülmesi tercih edilecek olursa, sulh hukuk mahkemesi bünyesinde tam zamanlı istihdam edilen bir ekip oluşturmak gerekecektir. Ancak, bu kişilerin adli destek ve mağdur hizmetleri çalışanlarından bağımsız olmaları da gerekir. Aksi takdirde özellikle küçük yerlerde çocuk hakkında sosyal inceleme yapacak kişi ile vasisinin aynı kişi olma riski ortaya çıkar.

İkinci seçenek yasal düzenleme gerektirmekle birlikte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın teşkilat kanununa bir ekleme yapılması ve bir yönetmelik düzenlemesi yeterli olacaktır. Ancak bu seçeneğin tercih edilmesi halinde kamu vesayeti teşkilatlanmasının yerelde yeterli eleman tahsis edilerek ve bu kişilerin sosyal inceleme yapan ve doğrudan bakım hizmeti verenlerden bağımsız hareket edecek biçimde yetkilendirilerek yapılması gerekecektir.

Üçüncü seçenek için yerel yönetimleri yetkilendirmeye yönelik bir kamu reformu gerekmektedir.

Öneri 2: Vesayet Makamı ile Birlikte Vasilerin de Tarafsızlık ve Bağımsızlığının Yasal Güven- ce Altına Alınması

Vesayet dairelerinin sulh hukuk mahkemeleri olması bağımsızlık ilkesi ile uyumludur. Ancak vasiler bakımından bağımsızlık garantisi bulunmamaktadır. Vasilerin çocuğa bakım hizmeti veren kuruluşların çalışanları olmaması için kuruluş bakımı veren kişiler gibi çocuğa bazı hizmetlerin sunulmasından sorumlu kişilerin vasi olarak atanmayacağı yasa ile düzenlenmelidir.

Bu kapsamda Sosyal Hizmetler Kanunu ek 9. maddesine istisnai durumlarda ve geçici süre ile uygulanabileceğine dair bir ek yapılmalıdır.

Öneri 3: Vasi veya Kayyım Olarak Atanacak Kişilerin İstihdamı ve Mesleki Standartları Hak- kında Düzenleme Yapılması

Kamu vesayeti sisteminin en önemli sorunlarından biri vesayet dairelerinin aday listesi oluşturmakta karşılaştıkları güçlülüdür. Bu nedenle en önemli eksikliklerden biri vesayet dairesinin eğitimli ve yasanın aradığı özelliklere sahip vasi kadrolarına sahip olmamasıdır.

Bu yapısı nedeniyle, vesayet kurumu çocuğun korunma ihtiyacı ortaya çıktığı anda duruma müdahale eden ve bütün süreci yöneten ve süreç boyunca çocuğa eşlik eden ve süreçten kaynaklanacak hak ihlallerinin önlenmesini sağlayan bir rol üstlenememektedir.

Çocuğun korunma ihtiyacının incelenmesi ve velayet ilişkisine müdahale ve vasi tayin talebinde bulunulması çocuğun korunmasından sorumlu kurum tarafından ve ancak gerekli incelemeler tamamlandıktan sonra gündeme gelmektedir. Bu nedenle de vasi koruma kararı sürecinde etkin bir rol oynamamaktadır.

Bu sorunun çözümüne yönelik olarak, vesayet makamının mesleği vasilik olan kadrolara sahip olması sağlanmalı ve vesayet makamına vasilerin eğitimi ve denetimi ile ilgili görevler ve bu görevleri yerine getirecek kaynakların tahsisi için bir yasal düzenleme yapılmalıdır. Bu kapsamda aşağıdakileri konuların düzenlenmesi gerekir:

- Vasiliğe özgü mesleki standartlar oluşturulması
- Vasilerin ülke genelinde bir sicilinin tutulması

- Vesayet sisteminin düzenli izleme, çocuklardan görüş alma ve bağımsız izlemeyi de içeren bir denetim sistemine tabi olması
- Vasilerin sahip olması gereken özelliklerin belirlenmesi

Öneri 4: Kayyımlik Müessesinin Çocukların Veli veya Vasiye Karşı Temsil İhtiyacı Dikkate Alınarak Tekrar Düzenlenmesi

Kayyım, velayet veya vesayet altındaki çocuğun bu ilişkide korunamayan haklarının takibinde görevlendirilecektir. Örneğin, çocuğun eğitimi veya tedavisi ile ilgili karar alma sürecinde veli ile çocuk arasında fikir ayrılığı bulunduğu durumda çocuğun hak arama özgürlüğünü kullanabilmesi ve Türk Medeni Kanunu 346. maddesi gereğince hakim müdahalesini talep edebilmesi için bir kayyım tayini gerekebilir. Şu andaki kayyımlik müessesisi çocukların veli veya vasilere karşı korunma ve temsil ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmediği için kayyımlik ile ilgili düzenlemenin bu yönlerden güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Öneri 5: Vesayet ve Kayyımlik Kurumlarının Çocuk Koruma Sistemi ile Bağının Açıkça Düzenlenmesi

Velayet ilişkisi ve velayet altında olmayan çocuğa vasi tayini, Türk Medeni Kanunu ile düzenlenmektedir. Kanun aynı zamanda velinin görevini yerine getirmede durumlarında hakim müdahale etme yetkisini de düzenler. Çocuğun korunma ihtiyacının fark edilmesi, incelenmesi, uygulanacak tedbirler ise Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ile düzenlenmektedir. Her ne kadar devletin anne-baba-çocuk ilişkisine müdahale yetkisini esas bakımından düzenleyen kanun Türk Medeni Kanunu olup, yöntemi düzenleyen kanun Çocuk Koruma Kanunu ve hizmetleri düzenleyen kanun da Sosyal Hizmetler Kanunu olsa da, uygulamada çocuğun kurum veya bir başka aile yanında bakımı ile ilgili kararların alınması sırasında anne-babası ile velayet, bunlar ve diğer akrabaları ile kişisel ilişki durumuna ilişkin karar verilmekten kaçınılmaktadır. Bir başka deyişle çocuğun korunması sürecinde velayet ve vesayet konularında zorunluluk olmadıkça düzenleme yapılmamaktadır. Bundan doğan sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla Çocuk Koruma Kanunu (md.7/son), çocuk mahkemesi hakimine tedbire hükmederken velayet ve kişisel ilişki konusunda da karar verme yetkisi tanımıştır. Buna rağmen, idare de koruma taleplerinde velayet, vesayet ve kişisel ilişkinin düzenlenmesi konusunu çok gündeme getirmemekte, mahkemeler de resen inceleme konusu yapmamaktadır.

Bu nedenle kamu vesayeti kurumunun, çocuk koruma sistemi ile ilişkisinin yeniden düzenlenmesine ve veli ile çocuk arasındaki ilişkiye müdahale edilme ihtiyacı duyulduğu andan itibaren çocuğa yasal temsilci atanabilmesini ve koruma sürecinde çocuğun temsil edilmesini sağlayacak bir kurum olarak öngörülmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir düzenleme ile velayet henüz tamamen kaldırılmadan da vasi veya kayyımın velinin bazı yetkilerini kullanmasına imkan verildiğinde uygulamada velayete kalıcı müdahaleden çekinilmesinden kaynaklanan zafiyet de engellenmiş olacak, öte yandan çocuk hem veliye hem de koruma sürecinde görev yapan diğer aktörlere karşı daha güçlü bir temsil imkanı bulacaktır.

Çocuğun korunmasından sorumlu makamlar ile çocuk ve aile mahkemeleri hakimlerinin Lahey Sözleşmesi ve Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu uygulamaları konusunda bilgilendirilmesi ve Türkiye’de bulunan ve vatandaş olmayan çocuklarla ilgili velayet ve vesayet hukukunun uygulamasına dair bir rehber hazırlanması uygulamaları güçlendirecektir.

Öneri 6: Göç Halindeki Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Korunması ve Vesayet Altına Alınmasında Uygulanacak Esas ve Usullerin Ayrıca Düzenlenmesi

Göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların korunması ve vesayet altına alınması kapsamında özellikle aşağıdaki konuları içeren bir özel düzenleme yapılmalıdır:

- Çocuk güvenliği açısından beyana dayalı işlemlerde izlenecek yöntemler ve alınması gereken tedbirler
- Refakatsiz çocuğa derhal vasi atanması ilkesi
- Ailesinden ayrı düşmüş çocukların refakatçilerinin araştırılması ve çocuğun yararına uygunluğu kanıtlanıncaya kadar çocuğun korunması için alınması gereken tedbirler
- Çocuğun vesayet işlemleri ve tayin edilecek vasi hakkında görüşünün alınması dahil görüş oluşturabilecek yetenekteki çocuklar bakımından görüşüne başvurulması ilkesi
- Çocuğun vesayet süreci ve bu alandaki hakları hakkında bilgilendirilmesi ilkesi

- Tercümandan yararlanma hakkı
- Göç İdaresi Başkanlığı çalışanlarının Türk Medeni Kanunu 404. maddesinde yer alan bildirimi hangi durumda nasıl yapmaları gerektiğine dair bir yönerge

Öneri 7: Vasi ile Çocuk ve Bakım Veren Arasındaki İşbirliğini Arttırıcı Tedbirlerin Alınması

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kişiler ile vasi adaylarının iletişimde en önemli zorluklardan biri dildir. Türkiye’de bulunan yabancıların dillerini konuşabilecek vasi adayları bulmak, genel vasi adayı bulma konusundaki zorlukla birlikte değerlendirildiğinde neredeyse imkansız olmaktadır. Dil ve kültür açısından iletişimin sağlanması için birçok ülkede bu tür hizmetlerin sunulmasında o ülkenin göç aldığı ülkelerden gelen uzmanların görevlendirilmesi veya görevli kişilerin dil ve kültür konusunda eğitim almalarının sağlanması yöntemleri kullanılmaktadır.

Vasi olarak tayin edilen kişinin izin, tatil gibi zamanlarda çocuğun bulunduğu yerden uzakta olması, çocuğun mesai saatleri dışında vasi ile görüşmek istemesi, vasinin çocukla görüşmelerini yapması için tahsis edilmiş bir mekanın olmaması da vasi ile çocuk arasındaki ilişkinin erişim sorunları arasında yer almaktadır.

Bu sakıncaların giderilmesi vesayet sisteminin etkili işlemlerini sağlayacak prosedürlerin düzenlenmesi ile mümkündür.

Öneri 8: Çocuğun Yararına Önceliğin Verilmesi İlkesinin Düzenlenmesi

Göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların korunması alanına özgü düzenlemeler yapılırken öncelikle çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesi benimsenmeli ve yarar çatışmasının olabileceği alanlar tespit edilerek bu alanlarda yarara önceliğin verilmesini sağlayacak yöntemler de ayrıca yasa ile düzenlenmelidir. Bu raporda ele alınan, vasinin bağımsız olması ilkesi bunlardan biridir.

Yasal düzenlemelerin çocuğun yararının korunması ilkesi doğrultusunda yapılması halinde kurum bakımını terk etmiş çocuğun çocuk koruma sisteminden çıkarılması önerilemeyecektir. Ancak uygulamacıların nasıl bir yol izlemesi gerektiği düzenlenmediği takdirde de sadece ilkenin varlığı işe yaramayacaktır. Bu nedenle bu gibi yarar çatışmasının doğduğu anlarda çocuğun yararına önceliğin verilmesini sağlayacak yöntemlerin de düzenlenmesi gerekir.

Öneri 9: Çocuğun Görüşünün Alınması İlkesinin Düzenlenmesi

Türkiye hem BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi hem de Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’ne taraftır. Dolayısıyla bütün adli ve idari işlemlerde çocuğun olgunluğu ölçüsünde görüşüne başvurulması kuralı iç hukuk kuralıdır. Çocuk Koruma Kanunu (md.4) da bir ilke olarak çocuğun görüşünün alınmasını; Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (md.6/g) de refakatsiz çocuğun görüşünü dikkate alarak uygun kuruluşa veya birime, yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilmesini ayrıca düzenlemiştir. Ancak vesayet işlemleri sırasında uygulanacağı alanlara özgü usullerle ayrıca yer verilmediğinde hakkın kullanımı güvencesiz kalmaktadır. Bu nedenle göç halindeki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklarla ilgili bütün işlemlerde görüşünün alınması hakkının korunması için gerekli tedbirler alınmalı ve vesayet işlemlerinin yürütülmesinde görüşünün alınması ilkesi hem ilke olarak hem de yöntem olarak düzenlenmelidir. Bu kapsamda çocukla görüşmeyi yapacak kişinin özellikleri, görüşmenin yapılacağı ortam, görüşmede uyulması gereken ilkelerin de düzenlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Öneri 10: Ulusal ve Uluslararası İşbirliği Mekanizmalarının Düzenlenmesi

Özellikle vasilerin, çocuğun ilişkili olduğu kurumlar ve gerektiğinde uluslararası makamlar ile işbirliği yapabilmesi için yetkilerinin ve kullanabileceği mekanizmaların düzenlenmesi gerekmektedir.

Öneri 11: Vasinin Bakım Veren Olmaması Halinde Çocuğa Erişim Zorluğunun Aşılması İçin Çocuk Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi

Türkiye’de kamu vesayeti sisteminin temel zorluklarından biri, çocuğun bakımını üstlenen yetişkinin sabit ikametgahının olmaması veya kurum bakımına alınan çocuğun kurumdan izinsiz ayrılması sonucunda vasilerin çocuk ve ona bakım verenlere erişememesidir.

Çocukların kurum bakımına alındıkları ve buradan kaçtıkları veya bakımına bırakıldıkları aile tarafından vesayet makamına bildirilmeden ikametgahlarının değiştirildiği durumlarda, kamu adına vasi olarak tayin edilmiş olan

kişilerin çocuklara erişim olanaklarının olmaması sebebiyle görevlerini yerine getiremedikleri ve bunun da vasi olmak konusunda isteksizlik yarattığı dile getirilmektedir.

Burada asıl sorun vesayet sistemine değil, çocuk koruma sistemine ilişkindir. Prensip olarak bir çocuğun özellikle de korunma ihtiyacı olduğu tespit edilen bir çocuğun kamu gözetiminden tamamen çıkacak biçimde ortadan kaybolması, korunma hakkının sağlanamadığını ifade eder. Bu nedenle beklenmedik bir durumdur. Burada asıl çözüm, vesayet sisteminden ziyade, çocuğa yönelik riskleri doğru belirlemek ve etkili bir koruma modeli uygulamaktır. Örneğin, bakım kapasitesi düşük (örneğin, kendisi de göç etmekte olan, bir sabit gelire ve ikametgaha sahip olmayan, vb.) bir yetişkin ile çocuğun ülkeye giriş yaptığı veya ülkede yaşarken fark edildiği durumda çocuğun bu kişi ile bırakılmaması gerekir. Çocuk böyle bir kişinin yanında iken, tayin edilecek vasinin bakım verene de çocuğa da erişmesi mümkün olmadığına, sorun vesayet sisteminin değil, koruma sisteminin sorunudur.

Benzer bir biçimde Türkiye'ye çalışıp, ailesine para göndermek veya burada çalışmak için borçlanarak gelmiş bir ergen kurum bakımına alındığında, kurumda kalmasını sağlamak için çocuk işçiliğinin çok iyi denetleniyor olması, ergenin yetişkinlik yaşamına hazırlanmaya yönelik hizmetlere (örneğin, meslek edindirme, eğitime devam etme, dil öğrenme vb.) erişebiliyor olması gerekir.

Bu nedenle vesayet sistemi ile ilgili bir sorun olarak tarif edilen vasilerin vesayet altındaki küçüğe erişimde karşılaştığı güçlüklerin bir bölümünün çocuk koruma sisteminden kaynaklandığı dikkate alınarak, bu alana özgü yeni politikalar ve hizmetler geliştirilmelidir. Çocuk koruma sistemi, fark etme, önleme ve müdahale aşamalarının tamamını ve dolayısıyla bu aşamalarda görev ve sorumluluğu olan bütün kurumları içeren bir sistem olduğu için, bahsi geçen sorunun giderilmesi, bütün taraflar arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyonu da zorunlu kılmaktadır. Bu konu mevzuat ile ilgili olmamakla birlikte vesayet sisteminin etkinliğini etkileyen çok önemli bir faktör olduğu ve bu sistem konuşulurken en sık dile getirilen sorun olduğu için son olarak bu öneri eklenmiştir.

İLETİŞİM

Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi
R. Tagore Cd. Yunus Ensari İş Merkezi,
No: 10/7-8, Yıldızevler Mh. 06550,
Çankaya, Ankara, Türkiye
Telefon: +90 312 468 84 64
E- posta: ankara.office@coe.int

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazara aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi ortak programı olan "Batı Balkanlar ve Türkiye'ye Yönelik Yatay Destek" (Yatay Destek III), 2023'te başlayan ve 2026'ya kadar devam edecek bir iş birliği girişimidir. Program, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova*, Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Türkiye'deki eylemleri kapsamaktadır. Bu program ile, yararlanıcıların insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi alanlarındaki reform gündemlerini yerine getirmeleri ve AB genişleme süreci için de bir öncelik olan, Avrupa standartlarına uyum sağlamaları desteklenmektedir.

** Bu ifade, statüye ilişkin görüşlere halel getirmez ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı ve Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık Deklarasyonu hakkındaki Görüşü ile uyumludur.*

Avrupa Birliği üye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ülkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya kararlıdır.

www.europa.eu

Avrupa Konseyi, Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler dahil olmak üzere 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int

Avrupa Birliği ile birlikte ortak
finanse edilmektedir

AVRUPA BİRLİĞİ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte
ortak finanse edilmekte ve
uygulanmaktadır